

KWALITEITSGERICHT WERKEN IN HET BASISONDERWIJS

QUALITY-ORIENTED WORKING IN PRIMARY SCHOOL

(Parkschool, 2011)

Bachelor Thesis

Rapportage van een afstudeeronderzoek.

Uitgevoerd in het kader van het behalen van de titel: Bachelor of Education.

Bea Bakker
491201
Verkort deeltijd
Akmaar
Mei 2012

1 INHOUDSOPGAVE

1	INHOUDSOPGAVE	2
2	VOORWOORD	3
3	SAMENVATTING	5
4	INLEIDING	6
4.1	PROBLEEMSTELLING.....	7
5	ONDERZOEKSVRAGEN	9
6	ONDERZOEKSONTWERP	10
6.1	STRATEGIE	10
6.2	ONDERZOEKSGROEP	10
6.3	ONDERZOEKSVORM EN ANALYSEERMETHODE	10
6.4	ONDERZOEKSPROCEDURE	12
7	KWALITEITSGERICHT WERKEN EN BURGERSCHAPSVORMING	13
7.1	WAT IS KWALITEITSGERICHT WERKEN?	13
7.1.1.	<i>Oplossingsgericht en/of kwaliteitsgericht werken</i>	14
7.2	HOE VERHOUDEN KWALITEITSGERICHT WERKEN EN BURGERSCHAPSVORMING ZICH TOT ELKAAR? .	15
7.2.1	<i>Wat is burgerschapsvorming?</i>	15
7.2.2	<i>Waarom burgerschapsvorming?</i>	15
7.2.3	<i>Domeinen van burgerschapsvorming</i>	16
7.2.4	<i>Burgerschapsvorming en kwaliteitsgericht werken</i>	17
8	ONDERZOEK IN DE PRAKTIJK	18
8.1	HOE PASSEN LEERKRACHTEN HET KWALITEITSGERICHT WERKEN TOE IN HUN KLAS? EN HOE WERKEN ZE DAARBIJ TEGELIJKERTIJD AAN BURGERSCHAPSVORMING?	18
8.1.1	<i>Interview met Jelena en Lia op dinsdag 17 januari 2012</i>	18
8.1.2	<i>Observatielijst voor observatie leerkrachtgedrag kwaliteitsgericht werken en burgerschapsvorming:</i>	19
8.1.3	<i>Resultaten observatie leerkrachtgedrag kwaliteitsgericht werken en burgerschapsvorming:</i>	19
8.2	WAT MERKEN DE LEERKRACHTEN BIJ ZICHZELF EN HUN KLAS VAN HET KWALITEITSGERICHT WERKEN?	24
8.3	WELKE RESULTATEN VAN KWALITEITSGERICHT WERKEN ZIE IK BIJ DE KINDEREN OP HET GEBIED VAN GEDRAG, WELZIJN, FYSIEKE ONTWIKKELING, LEERRESULTATEN, ZELFBEELD EN SOCIAAL EMOTIONELE ONTWIKKELING?	26
8.3.1	<i>Verantwoording vragenlijst</i>	28
8.3.2	<i>Resultaten vragenlijsten</i>	29
8.3.2.1	<i>Afname vragenlijsten</i>	29
8.3.2.2	<i>Aandachtspunten afname vragenlijsten</i>	30
8.3.2.3	<i>Definitieve vragenlijsten</i>	30
8.3.2.4	<i>Vragenlijst voor de onderbouw</i>	31
8.3.2.5	<i>Vragenlijst voor de bovenbouw</i>	33
9	CONCLUSIE	35
10	DISCUSSIE, REFLECTIE EN AANBEVELINGEN	38
	DISCUSSIE	38
	REFLECTIE	38
	AANBEVELINGEN	39
11	BRONNEN	40
12	BIJLAGEN	41
12.1	INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN. GROEP 7, 1E KEER.	42
12.2	INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN. GROEP 7, 2E KEER.	45
12.3	INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN. GROEP 3.....	48
12.4	BLANCO OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN	51
12.5	AKKOORDVERKLARING CONCEPT ONDERZOEKSRAPPORTAGE	53
12.6	BEOORDELINGSFORMULIER ONDERZOEKSRAPPORTAGE.....	54
12.7	TOELICHTING OP TOETSCRITERIA.....	56

Begin november 2011 werd ik benaderd door Margrete en Carla met het verzoek of ik onderzoek wilde doen naar de toegevoegde waarde van kwaliteitsgericht werken in onderwijssituaties. Ik moest eerst opzoeken wat dit precies betekende, maar al snel werd mijn interesse gewekt. Vol goede moed begon ik met het opstellen van een onderzoeksplan. Het effect van deze aanpak wilde ik meten bij meerdere scholen. Tevens wilde ik bij scholen waar nog niet kwaliteitsgericht werd gewerkt, nulmetingen verrichten. Zij zouden als controlegroep dienen. Al snel werd mij, mede door mijn onderzoeksbegeleider, duidelijk gemaakt dat mijn voornemens iets aan de enthousiaste kant waren. Na enige concessie gedaan te hebben, had ik december 2011 mijn onderzoeksplan klaar. Kwaliteitsgericht werken, houdt in dat men bij mensen op zoek gaat naar en de nadruk legt op hun kwaliteiten. Het bleek een onderzoeksgebied waar pionierswerk verricht moest worden. Het kwaliteitsgericht werken op zich bestond nog niet zo lang en de opleiding waarvoor ik mijn onderzoek mocht verrichten, bestond ook pas enkele jaren. Onderzoek doen naar het effect van kwaliteitsgericht werken bij mensen die de opleiding tot 'Kindercoach in het onderwijs' van Inholland Academy gevolgd hadden, klonk dan ook steeds meer als een interessante uitdaging. Gelukkig waren Jelena en Lia van CBS de Wadden in Haarlem bereid om mij een kijkje in hun kwaliteitsgerichte klaslokaal te geven. In hun klassen wilde ik het effect van kwaliteitsgericht werken onderzoeken. Literatuuronderzoek moest eraan voorafgaan, om de definitie van kwaliteitsgericht werken te kunnen afbakenen. Tegelijkertijd wilde ik weten of kwaliteitsgericht werken iets te maken had met burgerschap. Ik vond het erg prettig om de literatuur in te duiken, omdat het onderzoeksgebied hierdoor duidelijk werd. Het leerkrachtgedrag wilde ik vervolgens in het kader van kwaliteitsgericht werken en burgerschap observeren. Een observatielijst heb ik zelf gemaakt naar aanleiding van de literatuur, omdat er nog geen observatielijst bestond voor kwaliteitsgericht werken in combinatie met burgerschap. Deze observatielijst heb ik gebruikt tijdens het observeren van drie verschillende lessen kwaliteitsgericht werken in de klassen van Jelena en Lia. Interviews gaven mij verder inzicht in de werkwijze. Mij werd steeds meer duidelijk dat dit geen 'trucje' was, maar een hele nieuwe manier van lesgeven.

Dan de effectmeting, het deel van mijn onderzoek waar ik van te voren grote plannen voor had gemaakt. Om het effect bij kinderen te kunnen meten, had ik een vragenlijst nodig. Voor de voortgang van mijn onderzoek had het prettig geweest als er een kant en klare vragenlijst voor handen was. Na enig gespeur in boeken en op het internet had ik besloten dat het effectiever was om zelf een vragenlijst te ontwerpen. Het nadeel daarvan was wel dat een zelf ontworpen vragenlijst eerst moest worden getest voordat er betrouwbaar gebruik van kon worden gemaakt. Dit werd, gezien de tijd, helaas een probleem. Het is mij niet gelukt om de vragenlijst te ontwerpen, te testen en de echte effectmeting uit te voeren en ook nog de gegevens te verwerken. Ik vond het niet fijn om hier achter te komen, aangezien mijn ambities omtrent dit onderzoek vrij groot waren. Omdat ik toch graag samen met mijn klasgenoten wilde afstuderen, besloot ik om de vragenlijst alleen te ontwerpen en middels testen te optimaliseren. In groep drie en groep zeven van CBS de Wadden mocht ik de vragenlijsten bij verschillende kinderen afnemen. Op deze manier kon ik ontdekken of de vragenlijst voldeed. Het uitproberen bleek zeer zinvol, omdat enkele belangrijke aanpassingen nodig waren. Voor de onderbouw heb ik een aparte vragenlijst ontwikkeld, omdat de woordenschat van deze kinderen een andere vraagstelling vereist. Het resultaat van mijn onderzoek is onder andere een vragenlijst, waarmee het effect van kwaliteitsgericht werken te meten is. Ik hoop van harte dat er iemand anders is die het stokje wat betreft het onderzoek naar kwaliteitsgericht werken wil overnemen. De vragenlijst is nog niet ingezet voor een officiële afname. Hopelijk leest iemand dit verslag en raakt diegene geïnspireerd om verder te gaan waar ik gebleven ben. Alle andere mensen die dit verslag in handen krijgen, wens ik veel leesplezier!

Ik wil een aantal mensen bedanken voor hun hulp bij het uitvoeren van dit onderzoek. Margrete Stoute-Boots en Carla Muijstert wil ik bedanken voor het onderwerp van mijn onderzoek. Jelena Langenberg en Lia Schriek ben ik dankbaar, omdat ik in hun klassen mijn onderzoek mocht uitvoeren. Door hun medewerking kon ik mijn onderzoek inhoud geven en werd mij een hoop duidelijk over kwaliteitsgericht werken. Piet Feld wil ik bedanken voor zijn begeleiding vanuit Inholland. Door zijn kritische blik heb ik veel positieve wijzigingen kunnen doorvoeren in de uitvoering van het onderzoek en het uiteindelijke verslag. Ik ben Evelien Feenstra, lid van mijn onderzoeksgroep, dankbaar voor haar feedback op de inhoud en vormgeving van mijn verslag. De zinsbouw en spelling is verbeterd door Adrie de Boer en hiervoor wil ik hem hartelijk bedanken.

In opdracht van de opleiding 'Kindercoach in onderwijs', is onderzoek gedaan naar het effect van kwaliteitsgericht werken in het basisonderwijs. Het onderzoek is uitgevoerd op CBS de Wadden te Haarlem in groep drie en groep zeven. Door het literatuuronderzoek werd duidelijk dat kwaliteitsgericht werken betekent dat men werkt aan of aansluit bij de ontwikkeling van persoonlijke kwaliteiten van mensen. Deze persoonlijke kwaliteiten worden kernkwaliteiten genoemd. Door een interview met de leerkrachten van de onderzoeksklassen, werd helder hoe men met kinderen kan werken aan kernkwaliteiten. Tijdens specifieke kwaliteitsgerichte lessen werd meestal met behulp van een 'kwaliteitspel' gewerkt aan het ontplooiën van kernkwaliteiten bij kinderen. Tijdens reguliere lessen was de kwaliteitsgerichte houding van de leerkrachten ook zichtbaar. Door het bestuderen van literatuur over burgerschap ontstond het vermoeden dat tijdens kwaliteitsgericht werken ook gewerkt wordt aan een of meerdere domeinen van burgerschap. 'Burgerschapsvorming is het stimuleren van de bereidheid en het vermogen onderdeel uit te maken van een gemeenschap en daaraan bij te dragen.' (Onderwijsraad, 2003) Een observatielijst is ontwikkeld om tijdens lessen in groep drie en zeven een mogelijk verband tussen kwaliteitsgericht werken en burgerschap te kunnen signaleren. Door analyse van de observatielijst werd duidelijk dat tijdens het werken aan kernkwaliteiten ook gewerkt werd aan diverse houdingen van burgerschap. Een vragenlijst voor kinderen was nodig om het effect van kwaliteitsgericht werken te kunnen onderzoeken. Deze vragenlijst is afgenomen bij kinderen in de onderbouw en bovenbouw, met als doel de vragenlijst te optimaliseren. Voor de onderbouw is na het afnemen van de vragenlijst een aparte vragenlijst ontwikkeld, omdat de woordenschat van deze kinderen een andere vraagstelling vereist. Het ontwikkelen en optimaliseren van de observatielijst en vragenlijst kostte meer tijd dan van te voren was geschat. Het officieel afnemen van de vragenlijst is daardoor niet binnen dit onderzoek gelukt. Kwaliteitsgericht werken met dit onderzoek duidelijk in kaart gebracht. Deze verduidelijking was nodig om te kunnen starten met het beantwoorden van de hoofdvraag. Het onderzoek heeft verhelderd hoe kwaliteitsgericht werken er in de klas uit ziet en welke effecten de leerkrachten ervaren. Door als leerkracht kwaliteitsgericht te werken, stimuleer je kinderen om hun talenten te benoemen en deze te laten zien. Uit het interview met de leerkrachten van de onderzoeksklassen kwam voort dat deze manier van werken met kinderen een prettig contact tussen leerling en leerkracht bevordert.

Ik, Bea Bakker, voer mijn onderzoek uit in opdracht van Carla Muijsert en Margrete Stoute-Boots. Carla is docent aan de opleiding 'Kindercoach in het onderwijs' van Inholland Academy (Stoute-Boots & Muijsert). Vanuit haar bedrijven KernCoach en KernCoach Opleidingen verzorgt ze lezingen, workshops, trainingen, opleidingen en meerjarige veranderingstrajecten binnen het onderwijs. Ook is zij initiatiefnemer en voorzitter van de Stichting WelZijn Kinderen, een netwerkorganisatie voor leerkrachten en hulpverleners die kwaliteitsgericht met kinderen en jongeren werken.

Carla en Margrete

Margrete is net als Carla docent aan de opleiding 'Kindercoach in het onderwijs' van Inholland Academy. Vanuit haar praktijk en trainingsbureau Al-licht-5 biedt zij als gezins- en kindercoach hulp bij vragen rondom opvoeding en communicatie. Ook is zij oprichter en voorzitter van Stichting de Kracht van 8, die een bijdrage wil leveren aan een wereld waarin kinderen leren in respect met zichzelf en de omgeving te leven. Samen geven Carla en Margrete de workshop 'Positief omgaan met kinderen' aan ouders en opvoeders.

Carla en Margrete hebben veel ervaring opgedaan in het kijken naar kwaliteiten bij kinderen en om vanuit deze kwaliteiten met kinderen te werken. Van cursisten die de workshop 'positief omgaan met kinderen' hebben gevolgd en deelnemers van de opleiding 'Kindercoach in het onderwijs', hebben zij positieve verhalen gehoord over de effecten van kwaliteitsgericht werken. Carla en Margrete hebben behoefte aan een objectief onderzoek met betrekking tot het effect van kwaliteitsgericht werken in onderwijssituaties.

Op het moment dat Carla en Margrete vernamen dat ik op zoek was naar een opdrachtgever voor mijn afstudeeronderzoek aan de Pabo van Inholland, hebben zij hun behoefte aan een effectmeting bij mij neergelegd. Tijdens mijn vorige opleiding als creatief therapeut ben ik veel te weten gekomen over verschillende stoornissen die kinderen kunnen bezitten. Het kunnen herkennen van verschillende stoornissen werd tijdens deze opleiding gestimuleerd, net als bij mijn huidige opleiding tot leerkracht in het basisonderwijs. Tegelijkertijd lijkt het wel 'in' om de kinderen zoveel mogelijk positief te benaderen. Dat Carla en Margrete stimuleren om kinderen juist niet vanuit hun stoornis positief te benaderen maar vanuit henzelf als persoon, dat is iets wat mij enorm aanspreekt. Er is volgens hen geen 'stempel' of 'hokje' nodig om kinderen met extra behoeften goed te kunnen begeleiden in onderwijssituaties, het bestempelen kan zelfs averechts werken. De innovatieve visie van Margrete en Carla en hun respectvolle aanpak ten opzichte van kinderen als individu spreekt mij enorm aan en ik ben daarom benieuwd wat voor uitwerkingen deze aanpak heeft in het basisonderwijs. Dit afstudeeronderzoek sluit goed aan bij mijn activiteiten als bestuurslid binnen stichting 'De Kracht van 8' en mijn behoefte om kinderen zo veel en zo vaak mogelijk op een positieve manier te benaderen.

4.1 PROBLEEMSTELLING

Het basisonderwijs bevindt zich in een overgangsfase. De overgang vindt plaats tussen het op rugzakjes georiënteerde zorgklimaat met een soepele mogelijkheid tot doorverwijzen naar gespecialiseerd onderwijs, naar een fase van het zoveel mogelijk voor elk kind passend maken van regulier onderwijs en een forse vermindering van doorverwijzingen (Rijksoverheid, 2011). Op 31 juli 2013 vervalt de leerlinggebonden financiering, ook wel de rugzakfinanciering genoemd. De rugzak wordt afgeschaft, maar daar staat tegenover dat een deel van het geld voor zorgleerlingen naar de schoolbesturen gaat. Hierdoor kunnen de samenwerkingsverbanden waarschijnlijk meer maatwerk bieden aan leerlingen. De rugzak begint steeds meer richting de uiterste houdbaarheidsdatum te raken. Naar mate deze uiterste houdbaarheidsdatum dichterbij komt, worden scholen al minder van extra geld voorzien voor kinderen met een handicap, ziekte, ernstige gedragsstoornis of psychisch probleem. Voor het aanvragen van een rugzakje is een diagnose ofwel stempel voor het kind nodig. Zonder benoeming van het probleem geen extra financiering. Nu het rugzakje wordt afgeschaft, blijft het 'stempelen' nodig. Het geld gaat alleen ergens anders heen.

Van leerkrachten en schoolleiders wordt in steeds grotere mate expertise verwacht in het omgaan met individuele kinderen. Het kabinet gaat extra investeren in de professionalisering van docenten en schoolleiders (Rijksoverheid, 2011). Hiervoor is in 2012 100 miljoen en vanaf 2013 150 miljoen euro beschikbaar. Een belangrijk deel hiervan wordt gebruikt om leraren en schoolleiders bekwaam te maken in de omgang met zorgleerlingen.

De overheid beoogt met het passend onderwijs te stimuleren dat iedereen het gevoel krijgt erbij te horen. Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Marja van Bijsterveldt-Vliegthart is van mening, dat het onwenselijk is dat kinderen met een indicatie in het huidige systeem soms onnodig worden gestigmatiseerd, ze komen daar moeilijk vanaf. Haar streven is dat men uit gaat van wat een leerling wel kan (Rijksoverheid, 2011).

Gelijkwaardigheid is ook een speerpunt van het wettelijk verplichte onderdeel 'burgerschap' op basisscholen (Stichting Leerplanontwikkeling Nederland). Burgerschapsvorming brengt leerlingen de basiskennis, vaardigheden en houding bij die nodig zijn om een actieve rol te kunnen spelen in de eigen leefomgeving en in de samenleving. Een van de drie domeinen van burgerschap is 'identiteit'. Het domein identiteit gaat in op de wisselwerking tussen de identiteit van een persoon en de sociale omgeving. Zoals Steven Pont al betoogde tijdens de studiedag 'Maatwerk voor kinderen' bij Inholland Haarlem, heeft een kind zijn omgeving nodig om tot een beeld van zijn identiteit, ofwel zelfbeeld, te kunnen komen. Wat nu als de omgeving van een kind vindt dat het kind een bepaalde stoornis heeft en men het kind ook benadert als zijnde iemand met deze stoornis? Er bestaat een vermoeden dat kinderen zich juist gaan gedragen naar hun stempel. Het onderzoek van Robert Rosenthal in 1966 (Rosenthal, 1987) ondersteunt dit vermoeden. Rosenthal nam intelligentietesten af bij leerlingen, maar vervalste de uitkomsten. Hij gaf de vervalste resultaten aan de leerkracht. De leerlingen die volgens deze vervalste tests als intelligent waren bestempeld, behaalden opvallend betere resultaten op school dan degenen die als minder intelligent werden bestempeld. Uit dit onderzoek blijkt dat de onbewuste houding van de leerkracht in kwestie, een negatieve invloed had op kinderen met een 'minder intelligent' stempel. Het labelen van kinderen is dus lang niet altijd positief te noemen. De overheid stuurt er enerzijds op aan dat iedereen erbij hoort en dat we gelijkwaardig zijn. Anderzijds verlangt de overheid wel een diagnose alvorens zij geld toekent voor zorgleerlingen.

Bij kwaliteitsgericht werken is het mogelijk om zorgleerlingen te begeleiden zonder hen te labelen en in plaats daarvan juist te kijken naar de kwaliteiten die onder het lastige gedrag liggen. Kwaliteitsgericht werken is een antwoord op de behoeften van de overheid, op het gebied van passend onderwijs en burgerschap. Het effect van kwaliteitsgericht werken is in

de praktijk zichtbaar, zodra een leerkracht kinderen gaat benaderen vanuit kwaliteiten i.p.v. uit lastig gedrag. Er is echter nog geen onderzoek gedaan naar de resultaten van kwaliteitsgericht werken. Margrete en Carla willen daarom weten wat de effecten zijn van kwaliteitsgericht werken in basisschoolklassen.

Het onderzoek zal plaatsvinden op CBS de Wadden te Haarlem in groep 3 en 7. CBS de Wadden is een christelijke school en is gevestigd in een achterstandswijk met een vrij laag sociaal milieu. Het merendeel van de kinderen heeft ouders van buitenlandse komaf. In de school ontstond enkele jaren geleden een behoefte aan kwaliteitsgericht werken. Het uitgangspunt voor de school was dat men op een andere manier om wilde gaan met probleemgedrag. Het probleemgedrag van kinderen werd tot die tijd steeds groter. Conflicten waren moeilijk op te lossen en daarbij was het moeilijk om bij de kern te komen. Onder de kinderen leefde de angst om eerlijk te zijn. Met ouders was het moeilijk om normaal contact te hebben. De leerkrachten van groep 3 en 7 hebben de opleiding 'Kindercoach in het onderwijs' van Inholland Academy gevolgd en passen deze kennis inmiddels toe in hun klas. Jelena en Lia, de leerkrachten van groep 3 en 7, hebben de afgelopen tijd ook schoolbreed aspecten van kwaliteitsgericht werken ingevoerd. In het rapport van ieder kind wordt nu bij 'opmerkingen' in ieder geval één kwaliteit omschreven met toelichting. Tevens wordt ieder oudergesprek gestart met het benoemen van een kwaliteit van het kind. Tijdens iedere vergadering van de onder- en bovenbouw komt het kwaliteitsgericht werken ook terug. Daarnaast gaan alle kinderen van CBS de Wadden binnenkort starten met een 'Trotsschrift'. Ook zijn er voor elke klas kwaliteitspellen (Gerrikens), (Loman & Evers) aangeschaft en deze worden in de klassen gebruikt.

De hoofdvraag van het onderzoek is: 'Wat zijn de effecten van kwaliteitsgericht werken in basisschoolklassen?' Het doel van het onderzoek is dan ook om er achter te komen wat de effecten zijn van kwaliteitsgericht werken in basisschoolklassen. Aan de hoofdvraag is een vijftal deelvragen gekoppeld waar het onderzoeksverslag een antwoord op geeft. Het concrete antwoord op de hoofdvraag zal in de conclusie worden gegeven.

De volgende deelvragen zijn uit de hoofdvraag voortgekomen:

1. Wat is kwaliteitsgericht werken?
2. Hoe verhouden kwaliteitsgericht werken en burgerschapsvorming zich tot elkaar?
3. Hoe passen leerkrachten het kwaliteitsgericht werken toe in hun klas? En hoe werken ze daarbij tegelijkertijd aan burgerschapsvorming?
4. Wat merken de leerkrachten bij zichzelf en hun klas van het kwaliteitsgericht werken?
5. Welke resultaten van kwaliteitsgericht werken zie ik bij de kinderen op het gebied van gedrag, welzijn, fysieke ontwikkeling, leerresultaten, zelfbeeld en sociaal emotionele ontwikkeling?

6 ONDERZOEKSONTWERP

6.1 STRATEGIE

De onderzoeksstrategie die gebruikt is tijdens dit onderzoek is het kwalitatieve onderzoek, omdat er direct wordt aangesloten op de onderwijskundige praktijk. Tijdens het onderzoek worden er op een zeer kleine schaal gegevens verzameld, waardoor het geen kwantitatief onderzoek kan zijn. Tijdens het onderzoek wordt wel gebruik gemaakt van een enquête, wat een kwantitatieve onderzoeksvorm is. Zoals in het boek 'Ontwikkeling door onderzoek' (2010) al wordt vermeld, zie je in de praktijk vaak dat in één onderzoek beide onderzoeksstrategieën worden toegepast. De reden hiervoor is dat dit meestal de meest betrouwbare en valide resultaten oplevert. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek noemt men sociaalwetenschappelijk onderzoek. Hiermee wordt onderzoek bedoeld dat op wetenschappelijke wijze wordt opgezet en uitgevoerd en waarbij men streeft naar betrouwbare en valide onderzoeksgegevens. (Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsma, 2010)

Kwalitatieve onderzoeksvormen	Deelvraag	Kwantitatieve onderzoeksvormen	Deelvraag
Bronnenonderzoek	1, 2	Enquête	5
Observatie	3		
Interview	3, 4		

Schema 6.1 Onderzoeksstrategieën

6.2 ONDERZOEKSGROEP

De onderzoeksgroep betreft twee klassen van CBS de Wadden in Haarlem. De leerkrachten van groep 3 en 7 hebben de Post-Hbo opleiding "Kindercoach in de klas" succesvol afgerond. In deze klassen wordt kwaliteitsgericht gewerkt en zij zijn daarom een geschikte onderzoeksgroep.

6.3 ONDERZOEKSVORM EN ANALYSEERMETHODE

Deelvraag 1: Wat is kwaliteitsgericht werken?

Onderzoeksvorm: bronnenonderzoek

Analyseermethode: in literatuur ga ik op zoek naar informatie over kwaliteitsgericht werken. Wanneer de informatie bruikbaar is voor mijn onderzoek, verwerk ik deze in mijn onderzoeksverslag op de manier die is beschreven in het boek 'Ontwikkeling door onderzoek' (Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsma, 2010)

Deelvraag 2: Hoe verhouden kwaliteitsgericht werken en burgerschapsvorming zich tot elkaar?

Onderzoeksvorm: bronnenonderzoek

Analyseermethode: in literatuur ga ik op zoek naar informatie over de relatie tussen burgerschapsvorming en kwaliteitsgericht werken. Eerst zal ik moeten onderzoeken wat burgerschap is en wat burgerschapsvorming inhoudt om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag. Wanneer informatie uit bronnen bruikbaar is voor mijn onderzoek, verwerk ik deze in mijn onderzoeksverslag op de manier die is beschreven in het boek 'Ontwikkeling door onderzoek' (Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsma, 2010)

Deelvraag 3: Hoe passen leerkrachten het kwaliteitsgericht werken toe in hun klas? En hoe werken ze daarbij tegelijkertijd aan burgerschapsvorming?

Onderzoeksvorm: observatie

- gestructureerd, want de te observeren gedragscriteria worden van tevoren opgesteld.
- geen participatie, want de observator neemt niet deel aan de activiteiten van de mensen die deelnemen aan de activiteit.
- onverhuld, want de observator maakt zich van tevoren bekend als onderzoeker.
(Migchelbrink, 2007, p. 95)

Analyseermethode: de resultaten van de observatie verwerk ik in een tabel en een grafiek zodat de resultaten overzichtelijk worden weergegeven.

Onderzoeksvorm: interview

- groepsgewijze ondervraging, de leerkrachten van groep 3 en 7 worden tegelijkertijd ondervraagd
- face to face, want de respondent is lijfelijk aanwezig
- mondeling, want de interviewer stelt zelf de vragen
(Migchelbrink, 2007, p. 91)

Analyseermethode: na afloop van het interview verwerk ik de verkregen informatie. Na het verwerken van de informatie controleer ik bij de geïnterviewden of het gesprek juist is weergegeven.

Deelvraag 4: Wat merken de leerkrachten bij zichzelf en hun klas van het kwaliteitsgericht werken?

Onderzoeksvorm: interview

- groepsgewijze ondervraging, de leerkrachten van groep 3 en 7 worden tegelijkertijd ondervraagd
- face to face, want de respondent is lijfelijk aanwezig
- mondeling, want de interviewer stelt zelf de vragen
(Migchelbrink, 2007, p. 91)

Analyseermethode: na afloop van het interview verwerk ik de verkregen informatie. Na het verwerken van de informatie controleer ik bij de geïnterviewden of het gesprek juist is weergegeven.

Deelvraag 5: Welke resultaten van kwaliteitsgericht werken zie ik bij de kinderen op het gebied van gedrag, welzijn, fysieke ontwikkeling, leerresultaten, zelfbeeld en sociaal emotionele ontwikkeling?

Onderzoeksvorm: enquête

- individuele ondervraging
- lijfelijk in groep 3, omdat zij zelf de vragen nog niet kunnen lezen, stelt de onderzoeker de vragen
- niet-lijfelijk in groep 7, de leerkracht van groep 7 deelt de vragenlijst uit.
- mondeling in groep 3
- schriftelijk in groep 7
(Migchelbrink, 2007, p. 91)

Analyseermethode: de resultaten van de vragenlijst verwerk ik in een tabel en een grafiek zodat de resultaten overzichtelijk worden weergegeven.

6.4 ONDERZOEKSPROCEDURE

Onderdeel	Periode in 2012
<ul style="list-style-type: none"> • Bronnenonderzoek deelvraag 1 en 2 • Opstellen vragen voor interview met de twee leerkrachten • Interviewen van de twee leerkrachten die kwaliteitsgericht werken. 	Januari
<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen enquêteformulier voor de kinderen van de twee onderzoeksklassen. 	Februari
<ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen observatielijst voor klassenobservaties. • Enquêteformulier laten invullen door de kinderen van de twee onderzoeksklassen. • Observeren in de onderzoeksklassen. 	Maart
<ul style="list-style-type: none"> • Ingevulde enquêteformulieren verwerken • Verwerken observatiegegevens • Schrijven van het onderzoeksverslag. 	April
<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoeksverslag gereed 	10 Mei
<ul style="list-style-type: none"> • Presentatie onderzoek 	16 Mei

Schema 6.4 Onderzoeksprocedure

7.1 WAT IS KWALITEITSGERICHT WERKEN?

Wanneer men kwaliteitsgericht werkt, wordt er bedoeld dat men werkt aan of aansluit bij de ontwikkeling van persoonlijke kwaliteiten van mensen. Deze persoonlijke kwaliteiten worden door Korthagen en Lagerwerf (2011) kernkwaliteiten genoemd. Kernkwaliteiten zijn de talenten die mensen bezitten, die door hen zelf als 'vanzelfsprekend' worden ervaren. Mensen voelen zich goed als ze hun kwaliteiten kunnen inzetten. Kernkwaliteiten zou je volgens Korthagen en Lagerwerf kunnen zien als de bron van welzijn en effectiviteit in zeer uiteenlopende situaties. Ofman (2011, p. 20) omschrijft kernkwaliteiten als volgt: "Kernkwaliteiten zijn eigenschappen die tot het wezen of de kern van een persoon behoren." Volgens Ofman kunnen we met onze kernkwaliteiten uiting geven aan wie we zijn. Wanneer je de kernkwaliteit van een persoon zou weghalen, zou je deze persoon niet meer herkennen. De kernkwaliteit van een persoon werkt namelijk door in alle andere, minder uitgesproken kwaliteiten (Ofman, 2011). Zowel Ofman als Korthagen en Lagerwerf benadrukken in hun boek dat kernkwaliteiten fundamenteel verschillen van vaardigheden. Ofman (2011) onderscheidt deze begrippen als het verschil tussen 'nature' en 'nurture'. Kwaliteiten komen van binnenuit en vaardigheden zijn van buitenaf aangeleerd. Korthagen en Lagerwerf (2011, p. 66) benoemen drie verschillen tussen deze begrippen:

- kernkwaliteiten zijn ondeelbaar, vaardigheden kun je opdelen in deelvaardigheden.
- kernkwaliteiten zijn in beginsel in mensen aanwezig, vaardigheden kun je mensen 'van buitenaf' aanleren.
- kernkwaliteiten zijn breed inzetbaar, vaardigheden horen doorgaans bij een bepaald (vak)gebied.

Inzetten op de kracht van mensen is een steeds groter wordende succesvolle stroming die in steeds meer sectoren naar voren komt. In het onderwijs wordt, zoals ik in de inleiding al aangaf, veel gekeken naar wat kinderen nog niet beheersen. Leerkrachten zijn het meestal niet gewend om kinderen aan te spreken op hun kwaliteiten. Het benoemen van een kwaliteit bij een kind zorgt er juist voor dat deze kwaliteit nog meer ontwikkeld kan worden. Je kunt kwaliteitsgericht werken door kinderen gericht feedback te geven over hun kernkwaliteiten. Korthagen en Lagerwerf (2011) noemen dit 'kernfeedback' geven. Kernfeedback geven gaat over het leren herkennen van kernkwaliteiten en ze durven benoemen. Bij kinderen vanaf ongeveer vier jaar is het mogelijk om kernkwaliteiten te benoemen. Denken, voelen en willen zijn de hoofdgroepen in de kernkwaliteiten van mensen. Zij spelen alle drie een rol in de aansturing van gedrag en elk van die dimensies verdient aandacht in het onderwijs. Het volgende voorbeeld is bedoeld om deze hoofdgroepen concreet te maken (Korthagen & Lagerwerf, 2011):

- denken: helderheid, nieuwsgierigheid, scherpzinnigheid, objectiviteit
- voelen: openheid, gevoeligheid, kwetsbaarheid, betrokkenheid, zorg, liefde
- willen: initiatief, daadkracht, vastberadenheid, doelgerichtheid, moed

Bij problemen van niet medische aard is er vaak sprake van een overdreven kernkwaliteit. Ofman (2011) noemt deze doorgeschoten kernkwaliteit iemand zijn valkuil. De valkuil is datgene wat iemand vaak als etiket opgeplakt krijgt. "Dan wordt de persoon met de kwaliteit 'daadkracht' verweten dat hij niet zo 'drammerig' moet zijn. De valkuil en de kernkwaliteit zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden." Ofman (2011, p. 22) geeft aan dat er ook een positief tegenovergestelde kwaliteit van de uitdaging bestaat. Hij noemt dit de uitdaging. Bij de valkuil 'drammerigheid' hoort de uitdaging 'geduld'. Voor kinderen is het van belang een balans te vinden tussen hun kernkwaliteit en uitdaging. Volwassenen kunnen hen daarbij helpen door het gedrag te herkaderen.

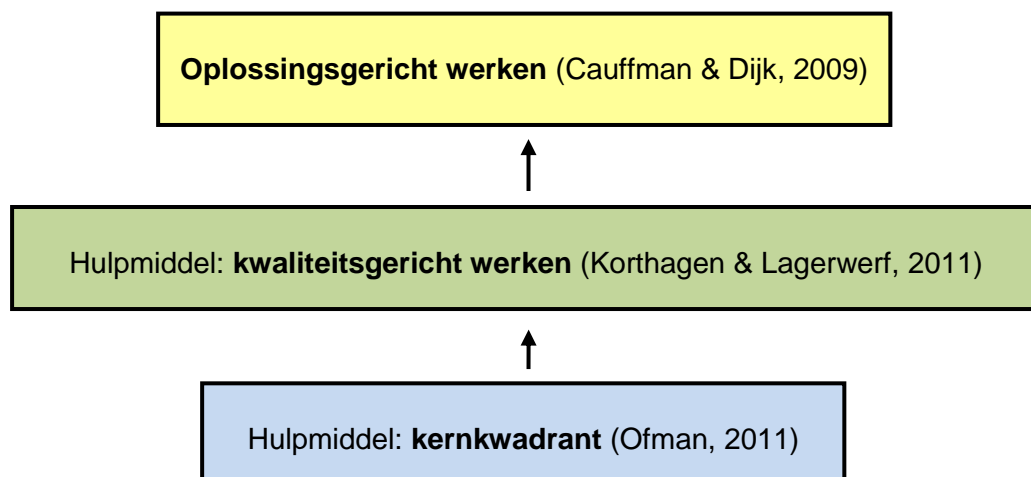
Schema 7.1 Kernkwadrant

(Ofman, 2011, p. 24)

7.1.1. OPLOSSINGSGERICHT EN/OF KWALITEITSGERICHT WERKEN

Toen ik met mijn pedagogiekdocent sprak over kwaliteitsgericht werken, kreeg ik bijna direct de reactie: ‘Dat is toch zoiets als oplossingsgericht werken en Kids’ Skills?’ Gedurende dit onderzoek ben ik er achter gekomen dat kwaliteitsgericht werken inderdaad veel overeenkomt met oplossingsgericht werken. Deze methoden worden dan ook regelmatig tegelijkertijd toegepast. Kwaliteitsgericht werken kan mijns inziens een prettige aanvulling vormen tijdens het oplossingsgericht werken, vooral bij de interventie ‘herkaderen van gedrag’. Deze interventie als onderdeel van oplossingsgericht werken wordt ingezet wanneer men zoekt naar de positieve kant van probleemgedrag (Wolters, 2011). “Herkaderen is een manier om het kind oprecht en eerlijk duidelijk te maken dat er kwaliteit onder zijn/haar gedrag zit, zodat het kind meer in zijn eigen kracht kan komen”, aldus Margrete en Carla. Oplossingsgericht werken werd rond 1980 geïntroduceerd door Steve de Shaze en Insoo Kim Berg. Zij gebruikten deze aanpak voor het eerst tijdens hun therapieën (Wolters, 2011). Oplossingsgericht werken stimuleert een positieve veranderingsaanpak bij mensen. Tijdens gesprekken gaat men niet op zoek naar oorzaken, men richt zich vooral op de oplossingen. Wolters (2011) noemt in haar boek de belangrijkste richtwijzers voor gedragsverandering: zoeken naar de kracht in het kind, aanwezige hulpbronnen opsporen, analyseren wat goed gaat. Deze richtwijzers hebben grote overeenkomsten met kwaliteitsgericht werken, vooral op het gebied van het zoeken naar de kracht in het kind.

In schema zou ik bovenstaande literatuur als volgt willen samenvatten:

Schema 7.1.1. Samenhang literatuur

Tijdens mijn onderzoek in groep 3 en 7 van CBS de Wadden onderzoek ik het effect van kwaliteitsgericht werken, waarbij gebruik wordt gemaakt van het kernkwadrant. Het oplossingsgericht werken onderzoek ik niet, omdat in de te onderzoeken klassen de nadruk wordt gelegd op kwaliteitsgericht werken.

7.2 HOE VERHOUDEN KWALITEITSGERICHT WERKEN EN BURGERSCHAPSVORMING ZICH TOT ELKAAR?

Om deze deelvraag te kunnen beantwoorden, is het nodig om eerst duidelijkheid te verschaffen over het begrip burgerschapsvorming.

7.2.1 WAT IS BURGERSCHAPSVORMING?

De Onderwijsraad stelt in zijn rapport over Onderwijs en Burgerschap (Onderwijsraad, 2003) dat burgerschap een complex en meerduidig concept is. Burgerschap kan namelijk verwijzen naar zeer verschillende aspecten van de relatie tussen overheid en burger en tussen burgers onderling. De Onderwijsraad definieert in zijn advies burgerschapsvorming als volgt: 'Burgerschapsvorming is het stimuleren van de bereidheid en het vermogen onderdeel uit te maken van een gemeenschap en daaraan bij te dragen.' (Onderwijsraad, 2003)

7.2.2 WAAROM BURGERSCHAPSVORMING?

Nederland is een land met verschillende nationaliteiten. Op de Nederlandse basisscholen zitten dan ook kinderen van wie de ouders uit ruim 150 verschillende landen komen. Al deze mensen hebben verschillende gewoontes, normen en waarden en geloven. De Nederlandse overheid ziet alle kinderen in de Nederlandse samenleving als jonge 'burgers'. De overheid biedt kansen bij het meedoen aan de samenleving waardoor mensen zich op elkaar kunnen afstemmen. Om deze kansen te kunnen realiseren ziet de overheid daarbij een taak weggelegd voor het basisonderwijs. (de Bas, 2008)

De overheid ziet kinderen als volwaardige deelnemers aan de samenleving. Ieder kind moet de mogelijkheid krijgen om kritisch mee te doen, op school, in de wijk, in de stad, in Nederland en in Europa. Een middel om dit te bereiken, is burgerschapsvorming. (de Bas, 2008)

Op 1 februari 2006 werd in de Wet op primair onderwijs opgenomen dat een basisschool verplicht aandacht moet besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. De aanleiding van deze wet is dat de betrokkenheid tussen burgers onderling en tussen burgers en overheid is afgenomen. De plichten en rechten die bij burgerschap horen, lijken soms wat op de achtergrond te zijn geraakt. Hierbij komt ook kijken dat door de verschillende nationaliteiten sommige ouders/verzorgers en kinderen niet gewend zijn aan burgerschapstradities en gebruiken van onze samenleving.

Bij het actief burgerschap gaat het om de bereidheid en het vermogen dat burgers hebben deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren. Bij de sociale integratie verwijst het naar deelname van burgers aan de samenleving, er wordt van mensen verwacht dat ze participeren in de samenleving en deelnemen aan de maatschappij. (Inspectie van het onderwijs, 2006)

7.2.3 DOMEINEN VAN BURGERSCHAPSVORMING

Vanuit de overheid wordt geen doelgerichte aanpak geboden voor het invoeren van burgerschap op school. SLO heeft om daarom zelf een inhoudelijk kader voor burgerschap beschreven in een kernleerplan. Voor dit kernleerplan onderscheidt SLO drie domeinen van burgerschapsvorming: democratie, participatie en identiteit.

Democratie

Een democratische houding is in het onderwijs een belangrijke vaardigheid om te leren. Democratie is een politiek systeem wat streeft naar evenwichtige machtsverdeling. Democratie is ook een basishouding en het daaruit voortkomende gedrag. “De democratie is gebaat bij burgers die zich betrokken voelen bij de samenleving, zich kunnen inleven in de positieve kant van een ander en gedrag vertonen dat past in een democratie”. (Stichting Leerplanontwikkeling Nederland) Grondrechten als vrijheid van meningsuiting en niet discrimineren hebben gevolgen voor de wijze van omgaan met elkaar in het dagelijkse leven. Op school leren kinderen democratische vaardigheden en houdingen met als doel om dit toe te kunnen passen in dagelijkse omgangsvormen. Kinderen leren op school ook over democratie in de zin van keuzes maken. Om keuzes te kunnen maken hebben kinderen kennis, een kritisch onderzoekende houding, inzicht in consequenties van keuzes en besef van eigen opvattingen nodig.

Participatie

Participatie gaat over het meedoen aan de samenleving. Meedoen kan op verschillende niveaus zoals de klas, een school of een buurt. Participatie heeft te maken met verschillende aspecten: economisch, sociaal-cultureel en politiek. Niet alle kinderen participeren. Dit kan het gevolg zijn van negatieve ervaringen met participatie. Wanneer participatiemogelijkheden gelijk worden opgebouwd met positieve ervaringen, dan zal dit bijdragen aan het ontwikkelen en in stand houden van de wil om te participeren. Betrokkenheid en verantwoordelijkheid hebben een grote samenhang met participatie. Betrokken worden kan bijdragen aan het betrokken voelen en de ontwikkeling van de wil om te participeren. “Kunnen en willen participeren, vraagt om sociaalcommunicatieve vaardigheden en een voldoende sterk zelfbeeld en empowerment om intenties om te zetten in gedrag. (Stichting Leerplanontwikkeling Nederland)” Daarnaast kan participatie gericht zijn op uitvoering, op organisatie of op sociale en politieke verandering.

Identiteit

In een relatie met anderen wordt de identiteit van een persoon gevormd. Tegelijkertijd is de identiteit van een individu ook bepalend voor de manier waarop de leerling de sociale omgeving beleeft. Een leerling zal een balans moeten vinden tussen zelfrealisatie en het leven volgens eigen normen en waarden, en anderzijds de grenzen en beïnvloeding van de omgeving. Jongeren moeten leren omgaan met hun onzekerheden door te leren terugvallen op hun eigen morele basis en gevoel van eigenwaarde. Ten opzichte van hun omgeving moeten jongeren leren flexibel en kritisch te zijn. Wanneer jongeren sociaalcommunicatief vaardig zijn, kunnen zij opvattingen bespreekbaar maken en deelnemen aan gesprekken over aspecten van de eigen identiteit. (Stichting Leerplanontwikkeling Nederland)

Burgerschap heeft dus te maken met kennis, vaardigheden en houdingen. Tegelijkertijd kun je zeggen dat ook voorwaardelijke kennis, houdingen en vaardigheden een belangrijke rol spelen bij burgerschapsvorming, zoals het ontwikkelen van sociale en communicatieve competenties, het leren van rechtvaardige keuzes maken, een kritische en onderzoekende houding, een morele basis en gevoel van eigenwaarde en de wil en het vermogen om actief mee te doen.

7.2.4 BURGERSCHAPSVORMING EN KWALITEITSGERICHT WERKEN

Zoals eerder al werd genoemd, wordt er kwaliteitsgericht gewerkt wanneer men werkt aan of aansluit bij de ontwikkeling van persoonlijke kwaliteiten van mensen. In eerste instantie zou je denken dat kwaliteitsgericht werken daarom aansluit bij het domein identiteit als onderdeel van burgerschapsvorming. Kwaliteitsgericht werken heeft echter invloed op alle domeinen van burgerschap, omdat de kwaliteiten van personen zich ook kunnen bevinden in de domeinen democratie en participatie.

Kernkwaliteiten en burgerschap

In het artikel van Jeroen Bron (2006) wordt per domein een indeling gemaakt in: kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen. De basishoudingen als onderdeel van burgerschap, kunnen deels vertaald worden naar kernkwaliteiten van het kwaliteitsgericht werken. Met behulp van de lijst van kernkwaliteiten van Ofman (2011, pp. 206, 207) en de beschreven houdingen (Bron, 2006) heb ik een vertaalslag van houdingen vanuit burgerschapsvorming naar kernkwaliteiten gemaakt.

domein burgerschap	benodigde houding voor burgerschap	passende kernkwaliteiten
identiteit	<ul style="list-style-type: none"> • zelfwaardering • gelijkwaardigheid • erkennen van verschillende opvattingen • verdraagzaamheid • open staan voor ontmoeting met andersdenkenden • empathie • zelfontplooiing 	<ul style="list-style-type: none"> • zelfbewustheid • hoffelijkheid • beleefdheid, aanpassingsvermogen • verdraagzaamheid • flexibiliteit, vriendelijkheid, openhartigheid • empathie • zelfbewustheid, innovativiteit
participatie	<ul style="list-style-type: none"> • betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor sociale en fysieke omgeving • initiatiefrijk • zelfvertrouwen • een rol willen spelen in de samenleving 	<ul style="list-style-type: none"> • zorgzaamheid, dienstbaarheid, zelfstandigheid • zelfstandigheid, innovativiteit • zelfbewustheid, oprechtheid • bereidwilligheid, daadkracht
democratie	<ul style="list-style-type: none"> • betrokkenheid en verantwoordelijkheid • solidariteit en empathie • vertrouwen in anderen en instituties • constructief-kritisch • waarderen van de democratie • opkomen voor vrijheid en democratie 	<ul style="list-style-type: none"> • zorgzaamheid, zelfverantwoordelijkheid • empathie, inlevingsvermogen • optimisme • stelligheid, weloverwogenheid • enthousiasme • toewijding, idealisme, vooruitstrevendheid

Schema 7.2.4 Vertaalslag burgerschapsvorming naar kernkwaliteiten

Eigenlijk zou je kunnen zeggen dat, wanneer je de kernkwaliteiten van een kind naar boven kunt halen, dat er een grote kans is dat je automatisch werkt aan burgerschapsvorming. Enkele kernkwaliteiten worden al direct genoemd als houding bij burgerschap, wat mijn standpunt nog eens extra onderstreept.

8 ONDERZOEK IN DE PRAKTIJK

8.1 HOE PASSEN LEERKRACHTEN HET KWALITEITSGERICHT WERKEN TOE IN HUN KLAS? EN HOE WERKEN ZE DAARBIJ TEGELIJKERTIJD AAN BURGERSCHAPSVORMING?

Om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag heb ik vragen opgesteld voor een interview met de leerkrachten van groep drie en zeven van CBS de Wadden. Jelena en Lia, de leerkrachten van groep drie en zeven, zijn heel bewust bezig met kwaliteitsgericht werken. Tijdens het interview heb ik duidelijk willen krijgen of er een speciale aanpak voor 'kwaliteitsgericht werken' bestaat. Naast het interview heb ik ook een observatielijst opgesteld om het leerkrachtgedrag tijdens kwaliteitsgericht werken te kunnen registreren. De houdingen van burgerschap (Bron) heb ik in de observatielijst gekoppeld aan kernkwaliteiten (Ofman, 2011), zoals eerder in het literatuuronderzoek vermeld.

8.1.1 INTERVIEW MET JELENA EN LIA OP DINSDAG 17 JANUARI 2012

Wat verstaan jullie onder het begrip kwaliteitsgericht werken?

Jelena en Lia: "Meer letten op wat goed gaat, daar de aandacht op richten. Niet kijken naar het probleemgedrag maar naar kernkwaliteiten. Altijd checken we bij het kind of het klopt."

Hoe passen jullie kwaliteitsgericht werken toe in de praktijk?

Jelena en Lia: "Door kwaliteitsgericht te leren werken durven we anders te kijken naar kinderen. We zoeken naar kwaliteiten achter onacceptabel gedrag."

Hoe lang werken jullie al kwaliteitsgericht?

Jelena en Lia: "Twee jaar geleden zijn wij begonnen met de Kindercoach opleiding bij Carla en Margrete. In mei 2011 zijn we gestart met de introductie van kwaliteitsgericht werken in het team van CBS De Wadden. In november 2011 hebben we tijdens een studiedag ook onderdelen van kwaliteitsgericht werken geïntroduceerd, net als in januari 2012."

Is het tijdens elk soort les even gemakkelijk om kwaliteitsgericht te werken?

Jelena en Lia: "Het kwaliteitsgericht werken passen we toe tijdens het oplossen van conflicten en tussen lessen door. We doen spelletjes met kinderen zoals activiteiten met het kwaliteitenspel. Tijdens reguliere lessen communiceren we anders vanaf het moment dat wij bekend zijn met kwaliteitsgericht werken. Het kwaliteitsgericht leren werken is een proces. Je leert als leerkracht steeds beter goede eigenschappen benoemen. Wij kijken inmiddels anders naar probleemgedrag. We kijken naar wat een kind nodig heeft."

Jelena en Lia, welke literatuur hebben jullie gebruikt om kwaliteitsgericht te kunnen werken?

De volgende boeken hebben wij gebruikt:

- *'Leren van binnenuit'* (Korthagen & Lagerwerf, 2011)
- *'Hé, ik daar...?! Ontdek en ontwikkel je persoonlijke kernkwaliteiten met het kernkwadrant'* (Ofman, 2011)

Welke materialen gebruiken jullie tijdens het kwaliteitsgericht werken in de klas?

Jelena:

- iedere week een zonnetje invullen voor een kind
- Kwaliteitenspel (1991), 1x in de twee weken
- Eigenwijsjes (Westerkamp, 2002), 1x per week, een kind of de hele klas.
- methode 'goed gedaan' omvormen naar kwaliteitsgericht werken.

Lia:

- iedere week een zonnetje invullen voor een kind
- beestachtig; kaartjes met dier + kenmerk (of beest8ig)
- knuffelkaartjes: vragen stellen; is individuele activiteit
- Eigenwijsjes

Uit het interview komt naar voren dat Jelena en Lia verschillende materialen en informatie uit bepaalde boeken structureel gebruiken tijdens het kwaliteitsgericht werken. Dit is niet iets dat je alleen tijdens een bepaalde les toepast, want als leerkracht werk je continu kwaliteitsgericht. Door de opleiding 'Kindercoach in het basisonderwijs' hebben Jelena en Lia geleerd om anders te kijken naar kinderen. Wanneer een kind onacceptabel gedrag laat zien, zoeken zij naar de kwaliteiten achter dit gedrag.

8.1.2 OBSERVATIELIJST VOOR OBSERVATIE LEERKRACHTGEDRAG KWALITEITSGERICHT WERKEN EN BURGERSCHAPSVORMING:

In groep drie en zeven van CBS de Wadden te Haarlem is er tijdens een les kwaliteitsgericht werken geobserveerd op punten die zijn afgeleid uit de definities van burgerschap en kwaliteitsgericht werken. De observatiepunten van kwaliteitsgericht werken worden in deze alinea verduidelijkt. Met het observatiepunt 'uitleg geven over kernkwaliteiten' wordt bedoeld dat kernkwaliteiten de talenten zijn die mensen bezitten, die door hen zelf als vanzelfsprekend worden ervaren. Het observatiepunt 'met kinderen zoeken naar hun kernkwaliteiten' kan worden geobserveerd wanneer de leerkracht een kwaliteitspel inzet. Het soort spel zal in de observatie worden vermeld. Zoals Lia en Jelena in het interview hebben aangegeven, kan het zoeken naar kernkwaliteiten ook tussen de lessen door gebeuren wanneer hier behoefte aan is. Het zoeken naar kernkwaliteiten gebeurt niet slechts tijdens specifieke lessen kwaliteitsgericht werken. Met het observatiepunt 'kernfeedback geven' wordt bedoeld dat je kwaliteitsgericht kunt werken door kinderen gericht feedback te geven over hun kernkwaliteiten. Korthagen en Lagerwerf (2011) noemen dit 'kernfeedback' geven. Kernfeedback geven gaat over het leren herkennen van kernkwaliteiten en dit durven benoemen. Het punt 'balans helpen vinden tussen kernkwaliteit en uitdaging van het kind' kan geobserveerd worden wanneer er wordt gewerkt met het kernkwadrant (Ofman, 2011). Onbewust werken Jelena en Lia tijdens het kwaliteitsgericht werken waarschijnlijk met hun klas ook aan burgerschapsvorming. Welke aspecten van burgerschapsvorming aan bod kwamen tijdens hun lessen, heb ik willen meten door middel van de observatielijst. Ter bevordering van een zuivere en betrouwbare observatie hebben zowel leerkracht als kinderen de observatielijst van te voren niet onder ogen gezien.

8.1.3 RESULTATEN OBSERVATIE LEERKRACHTGEDRAG KWALITEITSGERICHT WERKEN EN BURGERSCHAPSVORMING:

Welke aspecten van kwaliteitsgericht werken aan bod komen tijdens specifieke lessen kwaliteitsgericht werken, heb ik duidelijk willen krijgen door deze lessen te observeren. Het beperkt zich echter niet tot specifieke kwaliteitsgerichte lessen, maar vindt ook tijdens andere momenten van de schooldag plaats. De resultaten van de observaties geven dus geen volledig beeld van kwaliteitsgericht werken, omdat dit zich ook in andere situaties voordoet. Ik ben wel van mening dat de essentie van kwaliteitsgericht werken tijdens de observaties naar voren is gekomen.

Een blanco observatieschema is terug te vinden in bijlage 12.4. De ingevulde observatieschema's zijn terug te vinden onder bijlage 12.1 tot en met 12.3. In het verslag is een samenvoeging van de drie verschillende observatiemomenten te vinden in een

overzicht. Om een duidelijk beeld te creëren van de geobserveerde lessen kwaliteitsgericht werken, volgt hier eerst een beschrijving van de verschillende lessen.

Les één, groep zeven.

Jelena zit met veertien kinderen in een kring (telkens wordt er een kind uit de klas gehaald voor een gesprek) en legt kaarten van het kwaliteitenspel open op tafel. De kinderen mogen een kwaliteit uitkiezen die ze bij zichzelf vinden passen. De kinderen mogen vertellen welke kaart zij hebben gekozen en waarom. Als de kwaliteit op de kaart toch niet bij hen past, dan morgen ze de kaart aan een ander geven. Hierbij is het de bedoeling dat de kinderen ook vertellen waarom deze kwaliteitenkaart bij de ander past. Jelena ondersteunt de kinderen hierbij en vult aan waar nodig. De kinderen doen actief mee en kunnen al veel kwaliteiten van zichzelf en elkaar benoemen. Alle kinderen die iets willen zeggen over hun kwaliteitenkaart komen aan de beurt. Na afloop van deze opdracht legt Jelena nog meer kwaliteitenkaarten op tafel. De tweede opdracht is dat de kinderen drie kwaliteiten uit mogen kiezen en in hun trotschrift (een schrift dat gebruikt wordt in het kader van kwaliteitsgericht werken gericht op de kwaliteiten van elk kind) op mogen schrijven. De kinderen mogen daarbij opschrijven waarom ze deze kwaliteit bij zichzelf vinden passen en op welk moment zij dat vinden. Ook mogen ze er een tekening bij maken. De derde opdracht is om voor een vriend of vriendin een kwaliteit op te zoeken. In hun trotschrift mogen de kinderen opschrijven waarom zij deze kwaliteit bij dit kind vinden passen.

Les twee, groep zeven

De vijftien kinderen van groep zeven zitten met Jelena in de kring. De kinderen mogen 'Eigenwijsjes' trekken, welke Jelena op hun kop gespreid in haar hand houdt. De kinderen mogen de 'Eigenwijsjes' voor zichzelf lezen en mogen in de kring er over praten. Jelena start met: "Wie wil er wat over zijn kaartje vertellen? Dan kun je zeggen: ...past goed bij me, omdat..." Jelena helpt meedenken of het kaartje bij elk kind past door middel van vragen aan het kind. Vervolgens mogen kinderen ook hun vinger opsteken als het kaartje niet bij hen past. Ze mogen dan zeggen waarom het kaartje niet past en het kaartje aan iemand anders geven met toelichting. Een jongen leest zijn kaartje voor en geeft aan dat hij de tekst niet begrijpt: 'Ik luister naar mezelf door heel stil te zijn.' Jelena vraagt wie het kaartje wel begrijpt. Uiteindelijk licht Jelena toe dat dit 'denken aan jezelf' betekent. En zegt: "Kijk maar of het bij je past." De leerkracht heeft zelf ook een kaartje getrokken. Aan het einde van de les vertelt ze dat dit kaartje niet bij haar past en vertelt ook waarom niet.

Les drie, groep drie

De les vindt plaats in een klas met zestien kinderen. Uitleg Lia: "Om de beurt zal ik een kindje naar het midden vragen om een kaartje uit te kiezen. Past het bij je, dan mag je 'm houden. Past het niet bij je, dan mag je het aan een ander geven." Op de tafel liggen kwaliteitenkaartjes (Loman & Evers, 2006) met de gesloten kant naar boven. Lia stelt vragen aan elk kind dat bij haar komt. Wanneer een kaartje aan iemand anders gegeven mag worden, stimuleert Lia de kinderen om verder te kijken dan eigen vrienden of iemand van hetzelfde geslacht. Na tien minuten worden de kaartjes omgedraaid, zodat de kwaliteiten direct zichtbaar zijn. Vanaf nu mogen alle kinderen zelf kiezen welk kaartje bij hen past. Na het kiezen van een kaartje voor zichzelf, mogen de kinderen een kaartje voor iemand anders in de klas uitkiezen. Wanneer een kind even geen kaartje kan kiezen voor een ander kind, dan mag het kind weer op zijn plek gaan zitten. De kinderen worden gestimuleerd om 'dankjewel' te zeggen wanneer ze een kaartje van een klasgenoot ontvangen. Aan het einde van de les mogen de kinderen op een A4 papier zichzelf tekenen in de binnenste al getekende cirkel op het papier. In de buitenste cirkel mogen ze iets tekenen waar ze goed in zijn en iets wat ze nog beter willen leren.

In onderstaand schema is een samenvatting te zien van drie verschillende observatiemomenten. Tweemaal heb ik geobserveerd in groep 7, dit is in het schema terug te vinden achter de cijfers '1' en '2'. Eenmaal heb ik geobserveerd in groep 3, wat terug te vinden is achter '3'.

Observatieschema kwaliteitsgericht werken

Kenmerk	Waarneembaar leerkrachtgedrag	+/-	Beschrijf concrete situatie
Uitleg geven over kernkwaliteiten	De leerkracht geeft uitleg aan kinderen over kwaliteitsgericht werken.	+	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kwaliteitspel (1991). De leerkracht benoemt de kwaliteiten die op de kaarten staan vermeld. Tijdens het zelfstandig werken geeft de leerkracht uitleg over kwaliteiten aan individuele kinderen. 2. De leerkracht geeft uitleg over 'Eigenwijsjes' (Westerkamp, 2002) en ze licht de betekenis van verschillende kaarten toe. 3. De leerkracht legt de kwaliteitenkaarten (Loman & Evers, 2006) uit.
Met kinderen zoeken naar hun kernkwaliteiten	De leerkracht gaat met de kinderen actief opzoek naar hun kernkwaliteiten	+	<ol style="list-style-type: none"> 1. De kinderen mogen een kwaliteit uitzoeken die bij hen past. De leerkracht denkt hardop met hen mee. 2. Met behulp van 'Eigenwijsjes': de kinderen mogen kritisch kijken of het 'Eigenwijsje' bij hen past. De leerkracht helpt met het kritisch kijken door vragen te stellen. 3. De kinderen mogen een kwaliteit uitzoeken die bij hen past. De leerkracht denkt hardop met hen mee.
Kernfeedback geven	De leerkracht geeft kinderen gerichte feedback over hun kernkwaliteit.	+	<ol style="list-style-type: none"> 1. De leerkracht vult kinderen aan en geeft ook voorbeelden bij het kind. 2. De leerkracht denkt hardop met de kinderen mee tijdens het bepalen of het 'Eigenwijsje' bij het kind past. Ook geeft ze persoonlijke feedback aan het kind m.b.t. het 'Eigenwijsje'. 3. De leerkracht stelt vragen aan het kind m.b.t. hun kwaliteiten en bevestigt de keuze.
Balans helpen vinden tussen kernkwaliteit en uitdaging van kind	De leerkracht signaleert de valkuil van een kind en herkadert het gedrag door de uitdaging en de kernkwaliteit bij het kind te benoemen.	-	Niet getoond.

Schema 8.1.3a Observatieschema kwaliteitsgericht werken

Wat opvalt bij het bestuderen van het observatieschema 'leerkrachtgedrag kwaliteitsgericht werken' is dat het 'balans helpen vinden tussen kernkwaliteit en uitdaging van het kind' niet aan bod is gekomen tijdens alle geobserveerde lessen kwaliteitsgericht werken. Het lijkt erop dat tijdens de lessen de nadruk lag op de kernkwaliteiten en niet zo zeer op de uitdagingen

van kinderen. De volgende punten kwamen tijdens alle geobserveerde lessen duidelijk naar voren: uitleg geven over kernkwaliteiten, met kinderen zoeken naar hun kernkwaliteiten en kernfeedback geven.

Observatieschema burgerschapsvorming

In onderstaand observatieschema is de relatie tussen burgerschap en kwaliteitsgericht werken te zien. De vetgedrukte houdingen en kernkwaliteiten zijn behandeld tijdens een of meerdere geobserveerde lessen kwaliteitsgericht werken. De houdingen en kernkwaliteiten die niet aangevinkt zijn en niet vetgedrukt zijn, werden niet behandeld tijdens de geobserveerde lessen.

De leerkracht stimuleert de volgende houdingen van burgerschap:	Behandel	De leerkracht helpt kinderen daarbij de volgende kernkwaliteiten ontplooiën:	Behandel	Concreet leerkrachtgedrag
Domein identiteit				
zelfwaardering	✓	○ zelfbewustheid	✓	<ul style="list-style-type: none"> De leerkracht laat de kinderen een kwaliteitenkaartje kiezen dat bij hen past. De leerkracht stelt vragen zodat de kinderen naar zichzelf leren kijken. De leerkracht stimuleert de kinderen om eigen kwaliteiten benoemen.
gelijkwaardigheid		○ hoffelijkheid		
erkennen van verschillende opvattingen	✓	○ beleefdheid ○ aanpassingsvermogen	✓	<ul style="list-style-type: none"> De leerkracht moedigt de kinderen aan om tijdens het ontvangen van een kwaliteitenkaartje van hun klasgenoot te reageren met 'dankjewel'. De leerkracht stimuleert de kinderen om dankjewel zeggen na het ontvangen van een kwaliteitenkaart.
verdraagzaamheid	✓	○ verdraagzaamheid	✓	<ul style="list-style-type: none"> De leerkracht biedt de mogelijkheid om van een ander een kwaliteitenkaart te ontvangen.
open staan voor ontmoeting met andersdenkenden	✓	○ flexibiliteit ○ vriendelijkheid ○ openhartigheid	✓	<ul style="list-style-type: none"> De leerkracht laat de kinderen verwoorden waarom zij een kwaliteitenkaartje voor een ander kind hebben uitgekozen en zorgt ervoor dat de ontvanger luistert. De leerkracht stimuleert het benoemen van elkaars kwaliteiten.
empathie	✓	○ empathie	✓	<ul style="list-style-type: none"> De leerkracht stimuleert de kinderen om empathisch op elkaar te reageren tijdens het praten over de 'Eigenwijsjes'. Zij geeft zelf het goede voorbeeld. De leerkracht laat empathie zien naar de kinderen en stimuleert de kinderen om op elkaar te reageren tijdens de kringactiviteit.
zelfontplooiing	✓	○ zelfbewustheid ○ innovativiteit	✓	<ul style="list-style-type: none"> De leerkracht laat de kinderen een kwaliteitenkaartje kiezen dat bij hen past. De leerkracht deelt 'Eigenwijsjes' uit en vraagt de kinderen te bedenken of de tekst bij hen past. De leerkracht biedt de kinderen de tijd en ruimte om na te denken over eigen kwaliteiten

Domein participatie				
betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor sociale en fysieke omgeving		☐ zorgzaamheid ☐ dienstbaarheid ☐ zelfstandigheid		
initiatiefrijk		☐ zelfstandigheid ☐ innovativiteit		
zelfvertrouwen	✓	☐ zelfbewustheid ☐ oprechtheid	✓ ✓	<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht laat de kinderen een kwaliteitenkaartje kiezen dat bij hen past. • De leerkracht deelt 'Eigenwijsjes' uit en vraagt de kinderen te bedenken of de tekst bij hen past. • De leerkracht geeft de opdracht om van jezelf een kwaliteit te beschrijven.
een rol willen spelen in de samenleving		☐ bereidwilligheid ☐ daadkracht		
Domein democratie				
betrokkenheid en verantwoordelijkheid		☐ zorgzaamheid ☐ zelfverantwoordelijkheid		
solidariteit en empathie	✓	☐ empathie ☐ inlevingsvermogen	✓	<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht stimuleert de kinderen om naar elkaar te luisteren tijdens het toelichten van de 'Eigenwijsjes'. De leerkracht vraagt naar argumenten waarom het kaartje wel of niet bij het kind past. • De leerkracht laat kinderen kwaliteiten bij elkaar benoemen.
vertrouwen in anderen en instituties	✓	☐ optimisme	✓	<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht stimuleert het complimenten geven aan elkaar.
constructief-kritisch	✓	☐ stelligheid ☐ weloverwogenheid	✓	<ul style="list-style-type: none"> • De leerkracht laat de kinderen vertellen waarom zij een kwaliteitenkaart hebben gekozen. • De leerkracht laat de kinderen vertellen waarom zij het 'Eigenwijsje' hebben gekozen. • De leerkracht moedigt de kinderen aan om te beschrijven waarom een kwaliteit bij hen past.
waarderen van de democratie		☐ enthousiasme		
opkomen voor vrijheid en democratie		☐ toewijding ☐ idealisme ☐ vooruitstrevendheid		

Schema 8.1.3b Observatieschema burgerschapsvorming

In bovenstaand schema wordt duidelijk dat tijdens kwaliteitsgericht werken het domein 'identiteit' als onderdeel van burgerschap veel aan bod komt. Het domein 'democratie' wordt ook behandeld, net als het domein 'participatie'. Het domein 'participatie' kwam het minst duidelijk naar voren tijdens de geobserveerde lessen kwaliteitsgericht werken. Er wordt tijdens 'kwaliteitsgericht werken' aan veel houdingen van burgerschap gewerkt. Tegelijkertijd wordt het ontplooiën van verschillende kernkwaliteiten gestimuleerd door de leerkracht. Bovenstaand schema toont aan dat er een duidelijke relatie bestaat tussen kwaliteitsgericht werken en werken aan burgerschap.

Tijdens de lessen waarin werd geobserveerd viel het op dat zowel Jelena als Lia veel emoties van kinderen benoemden en bij de kinderen checkten of zij inderdaad die emotie op

dat moment voelden. Na het benoemen van de emotie en het tonen van empathie konden zowel de leerkracht als de leerling vaak weer verder met het werk waar zij mee bezig waren. De kinderen leken de aandacht te krijgen die zij op dat moment nodig hadden. Door het regelmatig werken met kernkwaliteiten zijn de kinderen gewend aan het benoemen van positieve eigenschappen van zichzelf en anderen. In de klassen waarin kwaliteitsgericht wordt gewerkt, leek het benoemen van emoties en het tonen van empathie ook vanzelfsprekender geworden.

8.2 WAT MERKEN DE LEERKRACHTEN BIJ ZICHZELF EN HUN KLAS VAN HET KWALITEITSGERICHT WERKEN?

Om antwoord te kunnen geven op deze vraag, heb ik een aantal vragen voor de leerkracht van groep 3 en 7 van CBS de Wadden te Haarlem opgesteld. Ik wilde weten wat voor effecten de leerkrachten waarnemen in hun klas nu zij kwaliteitsgericht werken. Ook wilde ik er achter komen wat de motivatie van Jelena en Lia is geweest om kwaliteitsgericht te gaan werken. In het antwoord op deze vraag werd duidelijk dat er schoolbreed ook al kwaliteitsgericht werd gewerkt. Ik heb hier op doorgevraagd omdat het kader van kwaliteitsgericht werken op CBS de Wadden hierdoor duidelijk is geworden. Aansluitend hierop heb ik gevraagd of het beoogde doel voor kwaliteitsgericht werken is behaald.

Wat levert het kwaliteitsgericht werken jullie op?

Jelena en Lia: “Voor ons als leerkracht levert het meer energie op. Je vreet je bij kinderen met lastig gedrag niet continu op. We kunnen bewust de tijd nemen voor elke leerling als individu. Wanneer je niet naar kwaliteiten kijkt kun je gemakkelijk in een negatieve spiraal met kinderen komen.”

Wat zien jullie terug in de klas van het kwaliteitsgericht werken?

Jelena en Lia: “Wij zien veel openheid in de klas en het contact met de leerkracht wordt laagdrempelig. De kinderen vinden de activiteiten prettig. De aandacht die de kinderen krijgen vinden ze ook prettig. De kinderen van groep 7 reageerden blij op het rapport wat zij kregen, ongeacht het cijfer, omdat er bij de opmerkingen een kwaliteit van hen stond. Tijdens het maken van een zonnetje voor een kind zie je dat het kind ook echt gaat stralen.”

Weten de kinderen dat jullie kwaliteitsgericht werken/ wordt het kwaliteitsgericht werken benoemd? Zo niet, wat vertellen jullie dan wel?

Jelena en Lia: “Nee.”

Jelena: “In groep 7 zeg ik het wel tegen de kinderen wanneer we met het kwaliteitsspel gaan werken. Het kwaliteitsspel wordt expliciet benoemd.”

Lia: “Ik benoem kwaliteiten van kinderen of bevraag hen over hun kwaliteiten. Ik vraag kinderen ook naar hun gevoel. Ik ben ook meer gaan benoemen van wat ik zie in de klas. Ik kondig het niet aan wanneer ik kwaliteitsgericht ga werken.”

Hoe ervaren jullie de oudergesprekken nu jullie kwaliteitsgericht werken?

Jelena en Lia: “We beginnen het gesprek altijd met het benoemen van een of meerdere kwaliteiten van het kind. We merken dat het hierdoor makkelijker wordt om met ouders te spreken.”

Waarom zijn jullie op CBS De Wadden begonnen met kwaliteitsgericht werken?

In de school ontstond een behoefte aan kwaliteitsgericht werken. Het uitgangspunt voor de school was dat men op een andere manier om wilde gaan met probleemgedrag.

- Probleemgedrag werd steeds groter.
- Conflicten waren moeilijk op te lossen: er was moeilijk tot de kern te komen.

- Onder de kinderen leefde de angst om eerlijk te zijn. Met ouders was het moeilijk om normaal contact te hebben.

Wat gebeurt er schoolbreed op het gebied van kwaliteitsgericht werken?

- In het rapport van ieder kind wordt bij 'opmerkingen' in ieder geval één kwaliteit omschreven met toelichting.
- Ieder oudergesprek wordt gestart met het benoemen van een kwaliteit van het kind.
- Iedere bouwvergadering komt het kwaliteitsgericht werken terug.
- Alle kinderen gaan starten met een 'Trotsschrift'.
- Voor elke klas zijn kwaliteitspellen aangeschaft en deze worden in de klassen gebruikt.

Is het probleemgedrag afgenomen nu er kwaliteitsgericht wordt gewerkt?

Jelena en Lia:

- Inmiddels kunnen kinderen makkelijker de waarheid vertellen.
- Leerkrachten hebben meer begrip voor ieder individueel kind en voelen zich meer met hen verbonden. De communicatie met ouders is veel beter. Vaak verstaan de ouders de leerkrachten niet door een taalbarrière. De positiviteit die de leerkrachten uitstralen komt echter wel over.
- De leerkrachten zijn (hopelijk) meer benaderbaar voor ouders, doordat ouders weten dat er goed naar de kwaliteiten van hun kind wordt gekeken.

Samenvattend is te zeggen dat Jelena en Lia zijn begonnen met kwaliteitsgericht werken vanuit de behoefte om anders om te willen gaan met probleemgedrag van kinderen op CBS de Wadden. Vanaf het moment dat er kwaliteitsgericht wordt gewerkt, zien Jelena en Lia de kinderen opener worden in de klas. Het contact tussen de kinderen en de leerkracht wordt meer laagdrempelig. Het valt op dat kinderen gemakkelijker de waarheid kunnen vertellen. Als leerkracht voelen Jelena en Lia zich meer met ieder individueel kind verbonden en kunnen beter begrip tonen. Ook buiten de klas is het effect van kwaliteitsgericht werken merkbaar. De communicatie met ouders is verbeterd, de positieve uitstraling van de leerkrachten komt duidelijk over. Jelena en Lia vermoeden dat zij meer benaderbaar zijn voor ouders, doordat ouders weten dat er naar de kwaliteiten van hun kind wordt gekeken. Dit zou bij vervolgonderzoek nagegaan kunnen worden. De oudergesprekken verlopen makkelijker, doordat de leerkrachten beginnen met het benoemen van een of meerdere kwaliteiten van het kind. Schoolbreed wordt er ook steeds meer kwaliteitsgericht gewerkt. Het zou kunnen dat er schoolbreed positieve ervaringen zijn met kwaliteitsgericht werken, verder onderzoek is wel nodig om dit in kaart te kunnen brengen.

8.3 WELKE RESULTATEN VAN KWALITEITSGERICHT WERKEN ZIE IK BIJ DE KINDEREN OP HET GEBIED VAN GEDRAG, WELZIJN, FYSIEKE ONTWIKKELING, LEERRESULTATEN, ZELFBEELD EN SOCIAAL EMOTIONELE ONTWIKKELING?

Om het effect van kwaliteitsgericht werken te kunnen onderzoeken heb ik met behulp van het boek van J. Brinkman (1994) een vragenlijst opgesteld. Wanneer leerkrachten kwaliteitsgericht werken, stimuleren zij dat kinderen hun talenten kunnen ontplooiën. Wat het effect is van de inspanningen van de leerkrachten ten opzichte van hun leerlingen wil ik meetbaar maken door middel van onderstaande vragenlijst. Deze vragenlijst kan gebruikt worden bij de nulmeting in een klas wanneer de leerkracht aanvangt met kwaliteitsgericht werken. Voor de betrouwbaarheid van het onderzoek is het belangrijk om ook in een controlegroep een nulmeting en resultaatmeting te doen. Ook kan deze vragenlijst gebruikt worden om het effect na een bepaalde periode kwaliteitsgericht werken te meten. De vragenlijst is zo ontwikkeld dat de kinderen in de bovenbouw de vragenlijst zelf kunnen invullen. De vragenlijst kan mondeling worden afgenomen in de onderbouw. Het is de bedoeling dat de leerkracht de vragen van tevoren klassikaal doorneemt en wanneer nodig definities of vragen toelicht. Daarbij is het belangrijk dat er goed gecontroleerd wordt of iedereen alle vragen begrijpt. Om de betrouwbaarheid van de individuele vragenlijsten te waarborgen, is het raadzaam om de kinderen in toetspositie de vragenlijst in te laten vullen.

Vragenlijst	<i>omcirkel het juiste getal</i>									
effectmeting kwaliteitsgericht werken	<i>1= klopt helemaal niet</i>									
	<i>10 = klopt helemaal</i>									
Gedrag										
Ik weet waar ik goed in ben.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik kan in de klas laten zien waar ik goed in ben.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik denk dat mijn juf/meester tevreden is over mijn gedrag in de klas.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester helpt mij wanneer ik mijn talenten wil gebruiken.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Het lukt mij om zonder hulp van juf/meester mijn talenten te gebruiken.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Welzijn										
Ik voel me gelukkig.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik kan mezelf zijn op school.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik voel me prettig in mijn klas.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik voel me prettig als ik in de pauze buiten speel	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik voel me prettig als ik door de gang van de school loop.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Het valt mij op dat mijn juf/meester goed kan aanvoelen en benoemen hoe ik me voel.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik vind het prettig wanneer mijn juf/meester aandacht besteed aan mijn gevoel.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Fysieke ontwikkeling										
Ik heb plezier tijdens de gymles.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik weet wat ik wel en niet kan tijdens de gymles.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester helpt goed bij de dingen die ik lastig vind tijdens gym.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik durf tijdens gym ook dingen te proberen die ik lastig vind.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester ziet waar ik goed in ben met gym.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Leerresultaten										
Ik weet in welk vak ik veel interesse heb.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik weet welk vak ik nog lastig vind.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester helpt mij bij de vakken die ik lastig vind.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester ziet in welke vakken ik goed ben en voor deze vakken/ dit vak krijg ik extra werk.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik vind extra werk leuk.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Doordat ik me prettig voel in de klas, wil ik meer doen/leren voor verschillende vakken.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Doordat ik me prettig voel in de klas, durf ik om hulp te vragen.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Zelfbeeld										
Ik weet wat mijn talenten zijn.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik weet wat ik nog lastig vind en wil leren.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester heeft mij geholpen om mijn talenten te ontdekken.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester heeft mij geholpen met de dingen die ik lastig vind.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik heb zelf mijn talent gevonden.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik heb zelf ontdekt wat ik nog lastig vind en wil leren.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn talent is: _____										
Wat ik nog lastig vind en wil leren: _____										
Sociaal emotionele ontwikkeling										
Mijn juf/meester zorgt ervoor dat ik me veilig voel in de klas.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester weet wat mijn talenten zijn.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn juf/meester weet goed wie ik écht ben.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Bij mijn juf/meester durf ik mezelf te zijn.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ik vind de sfeer in de klas prettig.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn klasgenoten weten goed wie ik écht ben.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Mijn klasgenoten weten wat mijn talenten zijn.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Bij mijn klasgenoten durf ik mezelf te zijn.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Schema 8.3 Vragenlijst effectmeting kwaliteitsgericht werken

8.3.1 VERANTWOORDING VRAGENLIJST

Gedrag

Ik heb ervoor gekozen om de categorie 'gedrag' op te nemen in deze vragenlijst, omdat ik vermoed dat het benadrukken van de kwaliteiten van kinderen, positieve invloed heeft op hun gedrag. Ik vermoed dat kinderen die storend aanwezig zijn in de klas, weten dat hun leerkracht dit lastig vindt. Ik denk dat kinderen, naar mate er in hun klas meer kwaliteitsgericht gewerkt wordt, minder lastig gedrag vertonen. Door deze vragen hoop ik het verband tussen lastig gedrag en kwaliteitsgericht werken te kunnen aantonen. Door te werken aan kernkwaliteiten, wordt er tegelijkertijd gewerkt aan houdingen als onderdeel van burgerschap. (Bron, 2006) Ik ben benieuwd of het werken aan deze houdingen ervoor zorgt dat kinderen vinden dat hun leerkracht hen meer accepteert en waardeert.

Welzijn

Ik heb ervoor gekozen om de categorie 'welzijn' in deze vragenlijst op te nemen, omdat ik vermoed dat kinderen lekkerder in hun vel gaan zitten wanneer er in de klas kwaliteitsgericht wordt gewerkt. Ik vermoed dat kinderen zich prettiger voelen in de gang en op het schoolplein, wanneer er schoolbreed gewerkt wordt met het stimuleren van individuele kwaliteiten. Het werken aan kwaliteiten houdt mijns inziens ook in dat een leerkracht de waarneming benoemt en navraagt of dit voor het kind klopt. De leerkracht laat hiermee zien dat hij het kind écht ziet. Het benoemen van gevoelens van kinderen is daarom een onderdeel van kwaliteitsgericht werken. Gevoelens zijn onderdeel van een kind en zijn onderdeel van de kwaliteit of de valkuil van een kind. Wanneer in een klas kinderen zichzelf durven te zijn, met al hun gevoelens, eigenschappen en kwaliteiten, zitten zij mijns inziens beter in hun vel. De leerkracht heeft hierbij een voorbeeldfunctie. Wanneer de leerkracht laat zien hoe je met de eigenschappen van een kind om kunt gaan, kan dit de kinderen inspireren. Wanneer je als leerkracht de nadruk legt op de kwaliteiten van een kind, vermoed ik dat zijn/haar klasgenoten dit overnemen. De klas komt in een positieve spiraal terecht. Korthagen en Lagerwerf (2011) zien kernkwaliteiten als de bron van welzijn en effectiviteit in zeer uiteenlopende situaties. Zij zijn van mening dat mensen zich goed voelen als ze hun kwaliteiten kunnen inzetten.

Fysieke ontwikkeling

De categorie 'fysieke ontwikkeling' heb ik opgenomen in deze vragenlijst, omdat ik vermoed dat kinderen meer plezier hebben en minder angstig zijn, wanneer hun leerkracht ziet wat hun talenten zijn tijdens de gymles. Ik denk dat kinderen zich veilig voelen bij de verschillende onderdelen als hun leerkracht weet wat hun sterke en minder sterke punten zijn. Leerkrachten vullen standaard al een observatieformulier voor alle leerlingen in, zonder daarbij expliciet kwaliteitsgericht te werken. Kwaliteitsgericht werken zal zich echter waarschijnlijk niet beperken tot het klaslokaal, maar ook tot uitdrukking komen tijdens de gymles. Wanneer deze vragenlijst wordt ingevuld door klassen waarbij wel kwaliteitsgericht wordt gewerkt, naast klassen waarbij niet kwaliteitsgericht wordt gewerkt, vermoed ik dat er een verschil waarneembaar is.

Leerresultaten

De categorie 'leerresultaten' is in de vragenlijst opgenomen, omdat ik denk dat wanneer men kwaliteitsgericht met de klas werkt, de leerresultaten vooruit zullen gaan. Het onderzoek van Rosenthal (Pygmalion Effects. A Reply to Wineburg, 1987) geeft al aan dat wanneer je leerlingen positief benadert, zij zich beter zullen ontwikkelen dan zonder zo'n benadering. (Korthagen & Lagerwerf, 2011) Mijn hypothese is dat kinderen die lekkerder in hun vel zitten, beter presteren. Ik denk dat deze kinderen eerder om hulp durven vragen wanneer zij dit nodig hebben. Ik denk ook dat in klassen waarbij kwaliteitsgericht wordt gewerkt, extra goed naar de gevoelens en behoeften van kinderen wordt gekeken. Ik denk dat kinderen die iets

lastig vinden, zich door hun leerkracht gesteund voelen. Ik denk dat kinderen die ergens goed in zijn, zich erkend voelen door hun leerkracht.

Zelfbeeld

Ik heb vragen opgesteld voor de categorie 'zelfbeeld', omdat ik vermoed dat kinderen in klassen waarbij kwaliteitsgericht wordt gewerkt beter weten welke talenten ze hebben. Ook denk ik dat deze kinderen beter weten wat zij nog lastig vinden. Korthagen en Lagerwerf geven ook aan dat kernwaliteiten beter groeien als er voldoende aandacht aan besteed wordt. (2011) Ik ben benieuwd in welke mate de kinderen van mening zijn dat zij zelf hun talent/leerpunt hebben gevonden. Ik ben benieuwd hoeveel kinderen van mening zijn dat hun leerkracht hen heeft geholpen met deze zoektocht. Het lijkt mij zinvol om deze vragen te laten invullen in klassen waarbij wél en klassen waarbij niet kwaliteitsgericht wordt gewerkt. Ik vermoed dat de kinderen van de klassen waarin kwaliteitsgericht wordt gewerkt, vaker expliciet kunnen benoemen wat hun talent is en wat zij nog lastig vinden. Ik denk dat kaartspellen zoals het 'Kwaliteitspel' (Gerriens, 1991) en het 'Kinderkwaliteitspel' (Loman & Evers, 2006) een opvallende bijdrage leveren aan het kunnen benoemen van talenten. Dit zal in de vragenlijst terug te zien zijn door de vragen over talenten.

Sociaal emotionele ontwikkeling

De categorie 'sociaal emotionele ontwikkeling' heb ik opgenomen in bovenstaande vragenlijst, omdat ik vermoed dat kwaliteitsgericht werken een positieve invloed heeft op de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen. Mijn hypothese is dat kwaliteitsgericht werken ervoor zorgt dat kinderen zich veiliger voelen in hun klas. Ik denk dat de sfeer in de klas verbetert door kwaliteitsgericht werken. Ik denk dat kinderen zich beter gezien voelen in hun klas en dat zij het idee krijgen dat iedereen van elkaar weet wie zij écht zijn. Ik denk dat kinderen écht zichzelf durven zijn in klassen waar kwaliteitsgericht wordt gewerkt.

8.3.2 RESULTATEN VRAGENLIJSTEN

8.3.2.1 AFNAME VRAGENLIJSTEN

Ik heb de vragenlijst afgenomen bij een kleine groep kinderen, met als doel de vragenlijst te optimaliseren. Door de beperkte tijd die voor dit onderzoek beschikbaar was, is het mij helaas niet gelukt om de vragenlijst bij de volledige klas van groep 3 en groep 7 af te nemen om het effect van kwaliteitsgericht werken in kaart te brengen. De vragenlijst heb ik op dinsdag 17 april 2012 schriftelijk laten invullen door de kinderen van groep 7 van CBS de Wadden. De kinderen van deze klas hebben over het algemeen moeite met taal, waardoor ik snel te weten kon komen of de vragen begrijpelijk waren gesteld. Ik stond zelf voor de klas en liet de kinderen tegelijkertijd de vragen invullen. Ik kon hierdoor goed zien of iemand een vraag niet begreep en ik kon wanneer nodig de vraag toelichten. Het afnemen van de vragenlijst in groep 7 nam 20 minuten in beslag.

Ik heb ervoor gekozen om dezelfde vragenlijst ook in groep 3 mondeling bij vier kinderen, om de beurt, individueel af te nemen. Tijdens het afnemen van de vragenlijst kon ik er achter komen of de vragen begrijpelijk waren voor groep 3. Tijdens het afnemen van de vragenlijst heb ik aantekeningen gemaakt wanneer de vragen te moeilijk bleken. Aan de hand van deze vier afnamemomenten heb ik de vragenlijst voor de onderbouw aangepast. Het individueel en mondeling afnemen van de vragenlijst bij de kinderen in groep 3 nam tussen de 15 en 30 minuten per kind in beslag. Ik denk dat het haalbaar is, wanneer gebruik wordt gemaakt van de aangepaste vragenlijst, om in de onderbouw de vragenlijst ook klassikaal af te nemen. Mijn advies bij verder onderzoek is dat de leerkracht eerst een vraag voorleest en dan de kinderen het antwoord laat invullen. De hele klas vult dan tegelijkertijd dezelfde vraag in.

Wanneer er onduidelijkheden zijn, kan de leerkracht hier direct op inspringen. Ik verwacht dat het klassikaal afnemen van de vragenlijst in de onderbouw ongeveer 30 minuten in beslag zal nemen.

8.3.2.2 AANDACHTSPUNTEN AFNAME VRAGENLIJSTEN

De ingevulde vragenlijsten heb ik bestudeerd. De kinderen konden bij elke vraag een cijfer omcirkelen tussen de 1 en de 10. Opvallend was dat de kinderen meestal het getal 9 of 10 invulden en soms het getal 5 of 1. Van de overige getallen als omcirkelmogelijkheid is nauwelijks gebruikgemaakt. Deze opvallendheid heb ik met Jelena, de leerkracht van groep 7, besproken en zij gaf aan dat aan cijfers ook een bepaalde waarde toegekend kan worden. Cijfers omcirkelen tussen het getal 1 en 10 lijkt op het invullen van een rapport en daardoor kunnen kinderen veel waarde gaan hechten aan hoge cijfers. Jelena gaf als tip om in plaats van cijfers gebruik te maken van vier bolletjes, die de kinderen dan in kunnen kleuren. Des te meer bolletjes ingekleurd, des te meer de stelling voor hen klopt. Ik denk dat dit een goed alternatief is voor de cijfers, aangezien ook niet alle cijfers tussen de 1 en de 10 optimaal tot hun recht kwamen in de vragenlijst.

Wat mij ook opviel was dat de kwaliteiten uit de verschillende kwaliteitspellen meestal niet werden benoemd als antwoord op de open vraag 'Mijn talent is...'. Als antwoord op deze vraag werd vaak een schoolvak of een sport genoemd. Om inzicht te krijgen in de talenten van kinderen, kan deze vraag het beste beantwoord worden met behulp van de kaarten van het kwaliteitspel (Gerriks, 1991), (Loman & Evers, 2006). Laat de kinderen naar een tafel met de kwaliteitenkaarten lopen. Zo is deze vraag gemakkelijker te beantwoorden. Licht de verschillende kaartjes van een kwaliteitspel (Gerriks, 1991), (Loman & Evers, 2006) niet toe, zodat voor het onderzoek duidelijk wordt wat wel en niet is blijven hangen over het kwaliteitspel en de individuele kwaliteiten. Ik verwacht dat, wanneer er langer kwaliteitsgericht wordt gewerkt met een klas, in de onderzoeksresultaten de individuele kwaliteiten en uitdagingen concreter naar voren zullen komen.

Verder is mij opgevallen dat de kinderen geneigd zijn om een laag cijfer in te vullen, bij de onderdelen die gaan over 'lastig'. Het lijkt alsof de kinderen geneigd zijn een laag cijfer in te vullen, omdat zij 'iets lastig vinden' als slecht beoordelen. Het is van belang dat je als leerkracht expliciet aandacht besteed aan deze vraagstelling. Noem op dat wanneer het kind bij deze vragen weet wat hij/zij lastig vindt, zij dan alle bolletjes mogen inkleuren. Als zij niet weten wat zij lastig vinden, dan kleuren zij één bolletje in.

8.3.2.3 DEFINITIEVE VRAGENLIJSTEN

Naar aanleiding van bovenstaande observaties heb ik de vragenlijst voor de bovenbouw lichtelijk bijgesteld. Voor de onderbouw heb ik de vragenlijst uitgebreider bijgesteld. De vier kinderen van groep 3 gaven namelijk aan dat veel vragen van de originele vragenlijst te moeilijk waren qua taalgebruik. De geoptimaliseerde vragenlijsten voor de onder- en bovenbouw kunt u hier onder vinden. Aanpassingen in de vragenlijst ten opzichte van het origineel zijn zichtbaar gemaakt door een cursieve weergave. Wanneer iets is weggelaten uit de vragenlijst, is de tekst doorgestreept.

8.3.2.4 VRAGENLIJST VOOR DE ONDERBOUW

Naam:		
Vragenlijst voor de onderbouw effectmeting kwaliteitsgericht werken		
	●○○○ = klopt helemaal niet ●●○○ = klopt een beetje niet ●●●○ = klopt wel een beetje ●●●● = klopt helemaal wel	Kleur in:
1	Ik weet waar ik goed in ben.	○ ○ ○ ○
2	Ik kan in de klas laten zien waar ik goed in ben.	○ ○ ○ ○
3	Ik denk dat mijn juf/meester <i>blij is met wat ik allemaal doe in de klas.</i>	○ ○ ○ ○
4	Mijn juf/meester helpt mij wanneer ik <i>iets wil doen waar ik goed in ben.</i>	○ ○ ○ ○
5	Het lukt mij om zonder hulp van juf/meester iets te doen waar ik goed in ben.	○ ○ ○ ○
6	Ik voel me gelukkig.	○ ○ ○ ○
7	Ik kan zijn <i>wie ik écht ben</i> op school.	○ ○ ○ ○
8	Ik voel me prettig in mijn klas.	○ ○ ○ ○
9	Ik voel me prettig als ik in de pauze buiten speel	○ ○ ○ ○
10	Ik voel me prettig als ik door de gang van de school loop.	○ ○ ○ ○
11	Het valt mij op dat mijn juf/meester goed <i>ziet en vraagt hoe ik me voel.</i>	○ ○ ○ ○
12	Ik vind het prettig wanneer mijn juf/meester <i>ziet en vraagt hoe ik me voel.</i>	○ ○ ○ ○
13	Ik <i>ben blij</i> tijdens de gymles.	○ ○ ○ ○
14	Ik weet wat ik wel en niet kan tijdens de gymles.	○ ○ ○ ○
15	Mijn juf/meester helpt goed bij de dingen die ik lastig vind tijdens gym.	○ ○ ○ ○
16	Ik durf tijdens gym ook dingen te proberen die ik lastig vind.	○ ○ ○ ○
17	Mijn juf/meester ziet waar ik goed in ben met gym.	○ ○ ○ ○
18	Ik weet welk vak <i>ik het leukst vind.</i>	○ ○ ○ ○
19	Ik weet welk vak ik <i>nog moeilijk vind.</i>	○ ○ ○ ○
20	Mijn juf/meester helpt mij bij de vakken die ik <i>moeilijk</i> vind.	○ ○ ○ ○
21	Mijn juf/meester ziet in welke vakken ik goed ben en voor <i>deze vakken/ dit vak krijg ik extra werk.</i>	○ ○ ○ ○

	Ik vind extra werk leuk.	
22	Doordat ik me prettig voel in de klas, wil ik meer doen/leren voor verschillende vakken.	0 0 0 0
23	Doordat ik me prettig voel in de klas, durf ik <i>vragen te stellen als ik iets wil weten.</i>	0 0 0 0
24	Ik weet <i>waar ik goed in ben.</i>	0 0 0 0
25	Ik weet wat ik nog <i>moeilijk</i> vind en wil leren.	0 0 0 0
26	Mijn juf/meester heeft mij geholpen om <i>te ontdekken waar ik goed in ben.</i>	0 0 0 0
27	Mijn juf/meester heeft mij geholpen met de dingen die ik <i>moeilijk</i> vind.	0 0 0 0
28	Ik heb zelf ontdekt <i>waar ik goed in ben.</i>	0 0 0 0
29	Ik heb zelf ontdekt wat ik <i>nog moeilijk vind en wil leren.</i>	0 0 0 0
30	<i>Waar ik goed in ben:</i>	0 0 0 0
31	Wat ik nog moeilijk vind en wil leren:	0 0 0 0
32	Mijn juf/meester zorgt ervoor dat ik me veilig voel in de klas.	0 0 0 0
33	Mijn juf/meester weet <i>waar ik goed in ben.</i>	0 0 0 0
34	Mijn juf/meester weet goed wie ik écht ben.	0 0 0 0
35	Bij mijn juf/meester durf ik mezelf te zijn.	0 0 0 0
36	<i>Ik voel me prettig in de klas.</i>	0 0 0 0
37	Mijn klasgenoten weten goed wie ik écht ben.	0 0 0 0
38	Mijn klasgenoten weten wat waar ik goed in ben.	0 0 0 0
39	Bij mijn klasgenoten durf ik <i>te zijn wie ik écht ben.</i>	0 0 0 0

Schema 8.3.2.4 Vragenlijst voor de onderbouw

8.3.2.5 VRAGENLIJST VOOR DE BOVENBOUW

Naam:		
Vragenlijst voor de bovenbouw effectmeting kwaliteitsgericht werken		
	●○○○ = klopt helemaal niet ●●○○ = klopt een beetje niet ●●●○ = klopt wel een beetje ●●●● = klopt helemaal wel	Kleur in:
1	Ik weet waar ik goed in ben.	○ ○ ○ ○
2	Ik kan in de klas laten zien waar ik goed in ben.	○ ○ ○ ○
3	Ik denk dat mijn juf/meester tevreden is over mijn gedrag in de klas.	○ ○ ○ ○
4	Mijn juf/meester helpt mij wanneer ik mijn talenten wil gebruiken.	○ ○ ○ ○
5	Het lukt mij om zonder hulp van juf/meester mijn talenten te gebruiken.	○ ○ ○ ○
6	Ik voel me gelukkig.	○ ○ ○ ○
7	Ik kan mezelf zijn op school.	○ ○ ○ ○
8	Ik voel me prettig in mijn klas.	○ ○ ○ ○
9	Ik voel me prettig als ik in de pauze buiten speel.	○ ○ ○ ○
10	Ik voel me prettig als ik door de gang van de school loop.	○ ○ ○ ○
11	Het valt mij op dat mijn juf/meester goed <i>ziet en vraagt hoe ik me voel.</i>	○ ○ ○ ○
12	Ik vind het prettig wanneer mijn juf/meester <i>ziet en vraagt hoe ik me voel.</i>	○ ○ ○ ○
13	Ik heb plezier tijdens de gymles.	○ ○ ○ ○
14	Ik weet wat ik wel en niet kan tijdens de gymles.	○ ○ ○ ○
15	Mijn juf/meester helpt goed bij de dingen die ik lastig vind tijdens gym.	○ ○ ○ ○
16	Ik durf tijdens gym ook dingen te proberen die ik lastig vind.	○ ○ ○ ○
17	Mijn juf/meester ziet waar ik goed in ben met gym.	○ ○ ○ ○
18	Ik weet in welk vak ik veel interesse heb.	○ ○ ○ ○
19	Ik weet welk vak ik nog lastig vind.	○ ○ ○ ○
20	Mijn juf/meester helpt mij bij de vakken die ik lastig vind.	○ ○ ○ ○
21	Mijn juf/meester ziet in welke vakken ik goed ben. en voor deze vakken/ dit vak krijg ik extra werk.	○ ○ ○ ○

	Ik vind extra werk leuk.	
22	Doordat ik me prettig voel in de klas, wil ik meer doen/leren voor verschillende vakken.	o o o o
23	Doordat ik me prettig voel in de klas, durf ik <i>vragen te stellen als ik iets wil weten.</i>	o o o o
24	Ik weet wat mijn talenten zijn.	o o o o
25	Ik weet wat ik nog lastig vind en wil leren.	o o o o
26	Mijn juf/meester heeft mij geholpen om mijn talenten te ontdekken.	o o o o
27	Mijn juf/meester heeft mij geholpen met de dingen die ik lastig vind.	o o o o
28	Ik heb zelf mijn talent gevonden.	o o o o
29	Ik heb zelf ontdekt wat ik nog lastig vind en wil leren.	o o o o
30	Mijn talent is:	o o o o
31	Wat ik nog lastig vind en wil leren:	o o o o
32	Mijn juf/meester zorgt ervoor dat ik me veilig voel in de klas.	o o o o
33	Mijn juf/meester weet wat mijn talenten zijn.	o o o o
34	Mijn juf/meester weet goed wie ik écht ben.	o o o o
35	Bij mijn juf/meester durf ik mezelf te zijn.	o o o o
36	Ik vind de sfeer in de klas prettig.	o o o o
37	Mijn klasgenoten weten goed wie ik écht ben.	o o o o
38	Mijn klasgenoten weten wat mijn talenten zijn.	o o o o
39	Bij mijn klasgenoten durf ik mezelf zijn.	o o o o

Schema 8.3.2.5 Vragenlijst voor de bovenbouw

De hoofdvraag bij aanvang van dit onderzoek was: ‘Wat zijn de effecten van kwaliteitsgericht werken in basisschoolklassen?’ Margrete en Carla, docenten van de opleiding ‘Kindercoach in het onderwijs’, hoorden positieve verhalen uit het werkveld over kwaliteitsgericht werken. Zij waren benieuwd of deze ervaringen ook in een onderzoek naar kwaliteitsgericht werken naar voren zouden komen, omdat deze manier van werken in hun opleidingsaanbod is verweven.

Wat is kwaliteitsgericht werken?

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag, moest ik eerst duidelijk krijgen wat kwaliteitsgericht werken was. Door literatuuronderzoek kwam ik tot de ontdekking dat kwaliteitsgericht werken inhoudt, dat men werkt aan of aansluit bij de ontwikkeling van persoonlijke kwaliteiten van mensen. Korthagen en Lagerwerf (2011) noemen dit ook wel kernkwaliteiten of talenten.

Hoe verhouden kwaliteitsgericht werken en burgerschapsvorming zich tot elkaar?

Burgerschap leek met de domeinen identiteit, participatie en democratie overlap te vertonen met aspecten van kwaliteitsgericht werken. Sinds februari 2006 is het verplicht dat scholen aandacht besteden aan burgerschap, waardoor het een belangrijke plaats binnen het onderwijs verworven heeft. In het artikel van Jeroen Bron (2006) wordt per domein van burgerschap een indeling gemaakt in: kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen. De basishoudingen van burgerschap, kunnen grotendeels vertaald worden naar kernkwaliteiten. Door het bestuderen van deze literatuur vermoedde ik dat, wanneer je de kernkwaliteiten van een kind naar boven kunt halen, er een grote kans is dat je automatisch werkt aan burgerschapsvorming. In onderstaand schema heb ik een verband gelegd tussen de domeinen van burgerschap met hun bijbehorende houdingen (Bron, 2006) en kernkwaliteiten.

domein burgerschap	benodigde houding voor burgerschap	passende kernkwaliteiten
identiteit	<ul style="list-style-type: none"> • zelfwaardering • gelijkwaardigheid • erkennen van verschillende opvattingen • verdraagzaamheid • open staan voor ontmoeting met andersdenkenden • empathie • zelfontplooiing 	<ul style="list-style-type: none"> • zelfbewustheid • hoffelijkheid • beleefdheid, aanpassingsvermogen • verdraagzaamheid • flexibiliteit, vriendelijkheid, openhartigheid • empathie • zelfbewustheid, innovativiteit
participatie	<ul style="list-style-type: none"> • betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor sociale en fysieke omgeving • initiatiefrijk • zelfvertrouwen • een rol willen spelen in de samenleving 	<ul style="list-style-type: none"> • zorgzaamheid, dienstbaarheid, zelfstandigheid • zelfstandigheid, innovativiteit • zelfbewustheid, oprechtheid • bereidwilligheid, daadkracht
democratie	<ul style="list-style-type: none"> • betrokkenheid en verantwoordelijkheid • solidariteit en empathie • vertrouwen in anderen en instituties • constructief-kritisch • waarderen van de democratie • opkomen voor vrijheid en democratie 	<ul style="list-style-type: none"> • zorgzaamheid, zelfverantwoordelijkheid • empathie, inlevingsvermogen • optimisme • stelligheid, weloverwogenheid • enthousiasme • toewijding, idealisme, vooruitstrevendheid

Schema 7.2.4 Vertaalslag burgerschapsvorming naar kernkwaliteiten

Door kwaliteitsgericht te werken besteden docenten ook aandacht aan burgerschapsvorming. Het is goed om je dit als school te realiseren en deze verbinding tussen kwaliteitsgericht werken en burgerschapsvorming zichtbaar te maken in het schoolbeleid en de visie van school.

Hoe passen leerkrachten het kwaliteitsgericht werken toe in hun klas? En hoe werken ze daarbij tegelijkertijd aan burgerschapsvorming?

Mijn vermoedens over de relatie tussen burgerschap en kwaliteitsgericht werken vanuit de literatuur wilde ik in de praktijk onderzoeken. Ook wilde ik weten hoe kwaliteitsgericht werken er concreet uit zou zien in de klas. De leerkrachten van groep drie en zeven van CBS de Wadden, heb ik geïnterviewd om antwoord te kunnen geven op deze deelvraag. In dit interview kwam naar voren dat kwaliteitsgericht werken niet iets is dat je alleen tijdens een bepaalde les toepast, maar dat je als opgeleide leerkracht continu kwaliteitsgericht werkt. Jelena en Lia hebben geleerd om anders te kijken naar kinderen. Wanneer een kind onacceptabel gedrag laat zien, zoeken zij naar de kwaliteiten achter dit gedrag met behulp van het kernkwadrant (Ofman, 2011). Tevens gaan zij opzoek naar kwaliteiten om van probleemgedrag naar gewenst gedrag te komen. De werkwijze van deze leerkrachten heb ik in kaart gebracht met behulp van een observatieformulier. Dit heb ik gedaan op het moment dat Lia en Jelena kwaliteitsgerichte lessen aanboden, waarbij ik heb ingezoomd op kwaliteitsgericht werken en burgerschap. Wat betreft het kwaliteitsgericht werken kwamen de volgende punten tijdens alle geobserveerde lessen duidelijk naar voren: uitleg geven over kernkwaliteiten, met kinderen zoeken naar hun kernkwaliteiten en kernfeedback geven. Het valt op dat 'balans helpen vinden tussen kernkwaliteit en uitdaging van kind' niet aan bod is gekomen tijdens alle geobserveerde lessen kwaliteitsgericht werken. Het lijkt erop dat tijdens de lessen de nadruk lag op de kernkwaliteiten en niet zo zeer op de uitdagingen van kinderen. Tijdens de lessen kwaliteitsgericht werken is er aan veel houdingen van burgerschap gewerkt, welke grote overeenkomsten hebben met verschillende kernkwaliteiten. De observaties toonden hierdoor aan dat er tijdens kwaliteitsgericht werken ook aan burgerschap wordt gewerkt.

Wat merken de leerkrachten bij zichzelf en hun klas van het kwaliteitsgericht werken?

Vanaf het moment dat Jelena en Lia kwaliteitsgericht werkten, zagen zij de kinderen opener worden in de klas. Het contact tussen de kinderen en de leerkracht werd laagdrempeliger en kinderen durfden eerlijker te zijn naar hun leerkracht. Jelena en Lia voelden zich meer met ieder individueel kind verbonden en konden beter begrip tonen.

Welke resultaten van kwaliteitsgericht werken zie ik bij de kinderen op het gebied van gedrag, welzijn, fysieke ontwikkeling, leerresultaten, zelfbeeld en sociaal emotionele ontwikkeling?

Met behulp van het boek van J. Brinkman (1994) heb ik een vragenlijst opgesteld om het effect van kwaliteitsgericht werken te kunnen onderzoeken. Wanneer leerkrachten kwaliteitsgericht werken, stimuleren zij dat kinderen hun talenten kunnen ontplooiën. Wat het effect is van de inspanningen van de leerkrachten ten opzichte van hun leerlingen heb ik meetbaar willen maken door middel van deze vragenlijst. Ik heb de vragenlijst afgenomen bij een kleine groep kinderen, met als doel om de vragenlijst te optimaliseren. Door de beperkte tijd die er voor dit onderzoek was, is het mij helaas niet gelukt om de vragenlijst bij de volledige klas van groep 3 en groep 7 af te nemen om het effect van kwaliteitsgericht werken in kaart te brengen. De resultaten van deze deelvraag zijn de bijgestelde vragenlijsten die zijn terug te vinden in het onderzoeksverslag.

Wat zijn de effecten van kwaliteitsgericht werken in basisschool-klassen?

Het effect van kwaliteitsgericht werken heb ik helaas door tijdgebrek niet kunnen onderzoeken. Al had ik de vragenlijst wel afgenomen in groep 3 en 7 van CBS de Wadden, dan was het nog moeilijk om het effect in kaart te brengen, doordat de nulmeting ontbrak, net als de controlegroep. Wat ik wel heb gedaan, is het kwaliteitsgericht werken duidelijk in kaart brengen. Dit onderzoek was nodig om te kunnen starten met het beantwoorden van deze deelvraag. Door dit onderzoek is duidelijk geworden hoe kwaliteitsgericht werken er in de klas uit ziet en welke effecten de leerkrachten ervaren. Op CBS de Wadden hebben de leerkrachten op een zinvolle manier invulling gegeven aan burgerschapsvorming.

Probleemgedrag van kinderen werd in het verleden steeds groter. Conflicten waren moeilijk op te lossen en onder kinderen leefde de angst om eerlijk te zijn. Met ouders was het lastig om normaal contact te hebben, mede door een taalbarrière. De leerkrachten op CBS de Wadden hebben toen besloten kwaliteitsgericht te gaan werken als antwoord op deze problemen. Jelena en Lia signaleren dat kinderen inmiddels makkelijker de waarheid vertellen. Leerkrachten hebben meer begrip voor ieder individueel kind en voelen zich meer met hen verbonden. De communicatie met ouders is veel beter. Vaak verstaan de ouders de leerkrachten niet door een taalbarrière, de positiviteit die de leerkrachten uitstralen komt echter wel over. De leerkrachten hopen meer benaderbaar te zijn voor ouders, doordat ouders weten dat er goed naar de kwaliteiten van hun kind wordt gekeken. Door als leerkracht kwaliteitsgericht te werken, stimuleer je de kinderen om hun talenten te benoemen en deze te laten zien. Deze manier van werken met kinderen bevordert een prettig contact tussen leerling en leerkracht. Op scholen waar behoefte is invulling van burgerschapsvorming en aan verbetering van het sociale klimaat, doet men er goed aan om kwaliteitsgericht te gaan werken.

DISCUSSIE

In hoofdstuk 7.1 heb ik vermeld dat het benoemen van kernkwaliteiten mogelijk is bij kinderen vanaf ongeveer 4 jaar. Ik bedoelde hiermee dat je met kinderen vanaf ongeveer 4 jaar kunt praten over hun kernkwaliteiten. Carla en Margrete vinden een onderscheid tussen benoemen en signaleren belangrijk, omdat zij er vanuit gaan dat kinderen hun kernkwaliteiten al vanaf hun geboorte zichtbaar maken. Per leeftijd en afhankelijk van hun mogelijkheden in het moment zelf, verschilt de manier en de mate waarin kinderen hun kernkwaliteiten laten zien, maar ze laten ze wel degelijk zien.

REFLECTIE

Het niet volledig kunnen beantwoorden van de hoofdvraag heeft mij geen bevredigend gevoel gegeven. Op het moment dat ik mijn onderzoeksplan had opgesteld en zelfs tot ver in de uitvoering van het onderzoek, was ik ervan overtuigd dat ik de vragenlijsten officieel kon afnemen. Dat ik het niet heb gered om de vragenlijsten in te laten vullen, wijt ik aan het feit dat het ontwikkelen van de observatielijst leerkrachtgedrag en de vragenlijst voor de kinderen, meer tijd heeft gekost dan ik van te voren had voorzien. Piet Feld, mijn onderzoeksbegeleider, waarschuwde me nog 'vergis je er niet in, dat dit nog veel tijd gaat kosten!'. Ik bleef zoals altijd positief en optimistisch, wellicht ietwat naïef en dacht dat ik wel ergens de ideale onderzoeksinstrumenten zou vinden. Dit bleek echter niet het geval en het ontwikkelen en optimaliseren van deze instrumenten nam dusdanig veel tijd in beslag, dat ik de vragenlijst niet meer kon afnemen. Het afnemen had nog wel gekund binnen mijn onderzoek, alleen dan was er nog heel wat tijd nodig voor de verwerking van deze gegevens. Piet heeft mij gelukkig op tijd een keuze laten maken, zodat ik mijn originele idee heb laten varen om me te focussen op het optimaliseren van de vragenlijst. Ik denk dat ik met betrekking tot mijn onderzoek pas tevreden zal zijn, als ik weet dat iemand anders het stokje overneemt. Als ik weet dat diegene verder gaat waar ik gestopt ben en mijn vragenlijst wordt gebruikt waar hij voor bedoeld is, dan voelt mijn onderzoek een stukje meer nuttig. Degene die mijn onderzoek vervolgt, wil ik adviseren om de aandachtspunten voor afname van de vragenlijsten goed door te lezen. Deze aandachtspunten bevorderen dat er daadwerkelijk gemeten wordt wat men wilt meten.

Voor nu kan ik wel tevreden terugkijken naar de informatie die ik heb verzameld over kwaliteitsgericht werken. Ik denk dat ik er in geslaagd ben om aan een breed publiek duidelijk te kunnen maken wat dit precies inhoudt. Nu is mijn doel om dit verslag ook daadwerkelijk bij dit brede publiek te doen belanden, zodat zoveel mogelijk mensen geïnspireerd kunnen raken om kwaliteitsgericht te gaan werken. Gelukkig zijn er steeds meer media om onderzoeksverslagen te kunnen verspreiden, dus over het behalen van dit doel maak ik me geen zorgen. Ik wil Margrete Stoute-Boots, Carla Muijster, Jelena Langenberg en Lia Schriek bedanken, omdat zij mij in ieder geval veel inspiratie hebben gegeven om zelf ook kwaliteitsgericht te gaan werken.

AANBEVELINGEN

Leerkrachten die al kwaliteitsgericht werken kunnen dit onderzoeksverslag gebruiken om inspiratie op te doen. Ik hoop dat de observatieformulieren en vragenlijsten hen van pas komen, wanneer zij meer inzicht willen krijgen in de manier waarop zij kwaliteitsgericht werken en wat het effect hiervan is in hun klas. Deelnemers aan de opleiding 'Kindercoach in het onderwijs' van Inholland Academy (Stoute-Boots & Muijsert) zullen tijdens de opleiding in contact komen met de informatie uit dit onderzoek. De link die ik heb gemaakt met burgerschap is, voor zover ik weet, niet eerder gemaakt. Ik hoop dat de relatie die ik heb gelegd tussen burgerschap en kwaliteitsgericht werken, aanleiding biedt om kwaliteitsgericht werken op de prioriteitenagenda van een school te krijgen.

- Brinkman, J. (1994). *De vragenlijst*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Bron, J. (2006, maart). Een basis voor burgerschap. Een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs. *Stichting Leerplanontwikkeling*.
- Cauffman, L., & Dijk, D. J. (2009). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Boom onderwijs.
- de Bas, J. (2008). *Burgerschapsvorming jong gedaan, oud geleerd*. Baarn: Bekadidact.
- Gerrikens, P. (1991). Nederland.
- Inspectie van het onderwijs. (2006). toezicht op Burgerschap en Integratie. *toezicht op Burgerschap en Integratie*. Rijswijs, Nederland.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J., & Scheepsma, W. (2010). *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Baarn, Utrecht, Zutphen: Thieme Meulenhoff.
- Korthagen, F., & Lagerwerf, B. (2011). *Leren van binnenuit. Kwaliteit en inspiratie in het onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma.
- Loman, M., & Evers, E. (2006). Nederland.
- Migchelbrink, F. (2007). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: SWP.
- Ofman, D. (2011). *Hé, ik daar...?! Utrecht, Antwerpen: Servire*.
- Onderwijsraad. (2003, september). Onderwijs en burgerschap. *Advies Onderwijs en burgerschap. Een voorname rol voor onderwijsinstellingen en overheid*. Den Haag.
- Parkschool, D. (2011, 02). *Het laatste nieuws*. Opgehaald van De Parkschool: <http://www.deparkschool.nl/Nieuws.htm>
- Rijksoverheid. (2011, 01 31). *Passend onderwijs voor ieder kind*. Opgeroepen op 12 10, 2011, van Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2011/01/31/passend-onderwijs-voor-ieder-kind.html>
- Rosenthal, R. (1987). *Pygmalion Effects. A Reply to Wineburg*. Cambridge: Harvard University.
- Stichting Leerplanontwikkeling Nederland. (sd). *Burgerschap*. Opgeroepen op 12 10, 2011, van Slo: <http://www.slo.nl/primair/themas/burgerschap>
- Stichting Leerplanontwikkeling Nederland. (sd). *Jonge burgers. Democratie*. Opgeroepen op 12 10, 2011, van Stichting Leerplanontwikkeling Nederland: <http://jongeburgers.slo.nl/domeinen/democratie/>
- Stichting Leerplanontwikkeling Nederland. (sd). *Jonge burgers. Identiteit*. Opgeroepen op 12 10, 2011, van Stichting Leerplanontwikkeling Nederland: <http://jongeburgers.slo.nl/domeinen/identiteit/>
- Stichting Leerplanontwikkeling Nederland. (sd). *Jonge burgers. Participatie*. Opgeroepen op 12 10, 2011, van Stichting Leerplanontwikkeling: <http://jongeburgers.slo.nl/domeinen/participatie>
- Stoute-Boots, M., & Muijsert, C. (sd). *Kindercoach in het onderwijs*. Opgeroepen op december 2011, van Inholland Academy: <http://www.inholland.nl/Academy/Opleidingen/Educatie+primair+onderwijs/Passend+onderwijs+en+zorgverbreding/Kindercoach+in+het+onderwijs/>
- Westerkamp, L. v. (2002). Nederland.
- Wolters, C. (2011). *Oplossingsgericht aan het werk met kinderen en jongeren*. Sauwerd: Pica.

- 12.1** INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN. GROEP 7, 1E KEER. **FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.**
- 12.2** INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN. GROEP 7, 2E KEER. **FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.**
- 12.3** INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN. GROEP 3. **FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.**
- 12.4** BLANCO OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN **FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.**
- 12.5** AKKOORDVERKLARING CONCEPT ONDERZOEKSRAPPORTAGE **FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.**
- 12.6** BEOORDELINGSFORMULIER ONDERZOEKSRAPPORTAGE **FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.**
- 12.7** TOELICHTING OP TOETSCRITERIA **FOUT! BLADWIJZER NIET GEDEFINIEERD.**

**12.1 INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN.
GROEP 7, 1E KEER.**

School: CBS de Wadden Groep: 7 Geobserveerd op 13-03-2012 van 14.15 tot 15.00 uur
Activiteit: in de kring met kwaliteitspel

Beschrijving les
<p>Jelena zit met veertien kinderen in een kring (telkens wordt er een kind uit de klas gehaald voor een gesprek) en legt kaarten van het kwaliteitspel open op tafel. De kinderen mogen een kwaliteit uitkiezen die ze bij zichzelf vinden passen. De kinderen mogen vertellen welke kaart zij hebben gekozen en waarom. Als de kwaliteit op de kaart toch niet bij hen past, dan mogen ze de kaart aan een ander geven. Hierbij is het de bedoeling dat de kinderen ook vertellen waarom deze kwaliteitenkaart bij de ander past. Jelena ondersteunt de kinderen hierbij en vult aan waar nodig. De kinderen doen actief mee en kunnen al veel kwaliteiten van zichzelf en elkaar benoemen. Alle kinderen die iets willen zeggen over hun kwaliteitenkaart komen aan de beurt. Na afloop van deze opdracht legt Jelena nog meer kwaliteitenkaarten op tafel. De tweede opdracht is dat de kinderen drie kwaliteiten uit mogen kiezen en in hun trotschrift (een schrift dat gebruikt wordt in het kader van kwaliteitsgericht werken gericht op de kwaliteiten van elk kind) op mogen schrijven. De kinderen mogen daarbij opschrijven waarom ze deze kwaliteit bij zichzelf vinden passen en op welk moment zij dat vinden. Ook mogen ze er een tekening bij maken. De derde opdracht is om voor een vriend of vriendin een kwaliteit op te zoeken. In hun trotschrift mogen de kinderen opschrijven waarom zij deze kwaliteit bij dit kind vinden passen.</p>

Kenmerk	Waarneembaar leerkrachtgedrag	+/-	Beschrijf concrete situatie
Uitleg geven over kernkwaliteiten	De leerkracht geeft uitleg aan kinderen over kwaliteitsgericht werken.	+	Kwaliteitspel. De leerkracht benoemt de kwaliteiten die op de kaarten staan vermeld. Tijdens het zelfstandig werken geeft de leerkracht uitleg over kwaliteiten aan individuele kinderen.
Met kinderen zoeken naar hun kernkwaliteiten	De leerkracht gaat met de kinderen actief opzoek naar hun kernkwaliteiten, <i>mogelijk met behulp van het kwaliteitspel.</i>	+	De kinderen mogen een kwaliteit uitzoeken die bij hen past. De leerkracht denkt met hen mee.
Kernfeedback geven	De leerkracht geeft kinderen gerichte feedback over hun kernkwaliteit.	+	De leerkracht vult kinderen aan, geeft ook voorbeelden bij het kind.
Balans helpen vinden tussen kernkwaliteit en uitdaging van kind	De leerkracht signaleert de valkuil van een kind en herkadert het gedrag door de uitdaging en de kernkwaliteit bij het kind te benoemen.		De nadruk tijdens het kringgesprek ligt op wat iemand wel kan.

Observatieschema Burgerschapsvorming

De leerkracht stimuleert de volgende houdingen:	Behandeld	De leerkracht helpt kinderen daarbij de volgende kernkwaliteiten ontplooiën:	Behandeld	Concreet leerkrachtgedrag
Domein identiteit				
zelfwaardering	✓	○ zelfbewustheid	✓	De leerkracht stimuleert de kinderen om eigen kwaliteiten te benoemen.
gelijkwaardigheid		○ hoffelijkheid		
erkennen van verschillende opvattingen	✓	○ beleefdheid ○ aanpassingsvermogen	✓	De leerkracht stimuleert de kinderen om dankjewel te zeggen na het ontvangen van een kwaliteitenkaart.
verdraagzaamheid	✓	○ verdraagzaamheid	✓	De leerkracht biedt de mogelijkheid om van een ander een kwaliteitenkaart te ontvangen.
open staan voor ontmoeting met andersdenkenden	✓	○ flexibiliteit ○ vriendelijkheid ○ openhartigheid	✓ ✓	De leerkracht stimuleert het benoemen van elkaars kwaliteiten.
empathie	✓	○ empathie	✓	De leerkracht laat empathie zien naar de kinderen en stimuleert de kinderen om op elkaar te reageren tijdens de kringactiviteit.
zelfontplooiing	✓	○ zelfbewustheid ○ innovativiteit	✓	De leerkracht biedt de kinderen de tijd en ruimte om na te denken over eigen kwaliteiten.
Domein participatie				
betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor sociale en fysieke omgeving		○ zorgzaamheid ○ dienstbaarheid ○ zelfstandigheid		
initiatiefrijk		○ zelfstandigheid ○ innovativiteit		
zelfvertrouwen	✓	○ zelfbewustheid ○ oprechtheid	✓ ✓	De leerkracht geeft de opdracht om van jezelf een kwaliteit te beschrijven.
een rol willen spelen in de samenleving		○ bereidwilligheid ○ daadkracht		
Domein democratie				
betrokkenheid en verantwoordelijkheid		○ zorgzaamheid ○ zelfverantwoordelijkheid		
solidariteit en empathie	✓	○ empathie ○ inlevingsvermogen	✓	De leerkracht laat kinderen kwaliteiten bij elkaar benoemen.
vertrouwen in anderen en instituties	✓	○ optimisme	✓	De leerkracht stimuleert het complimenten geven aan elkaar.
constructief-kritisch	✓	○ stelligheid ○ weloverwogenheid	✓	De leerkracht moedigt de kinderen aan om te beschrijven waarom een kwaliteit bij hen past.
waarderen van de democratie		○ enthousiasme		
opkomen voor vrijheid en democratie		○ toewijding ○ idealisme ○ vooruitstrevendheid		

Gebruikte materialen tijdens de les

- Poster: 'Dit past bij mij. www.jijbentuniek.com
- Kaarten: Kwaliteitspel (Gerrikens, 1991)

12.2 INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN. GROEP 7, 2E KEER.

School: CBS de Wadden Groep: 7 Geobserveerd op 20-03-2012 van 9.35 tot 9.50 uur
Activiteit: kringgesprek over 'Eigenwijsjes'

Beschrijving les
De vijftien kinderen van groep 7 zitten met Jelena in de kring. De kinderen mogen 'Eigenwijsjes' trekken. De kinderen mogen de 'Eigenwijsjes' voor zichzelf lezen en mogen in de kring er over praten. Jelena: "Wie wil er wat over zijn kaartje vertellen? Dan kun je zeggen: ...past goed bij me, omdat..." Jelena helpt meedenken of het kaartje bij het kind past door middel van vragen aan het kind. Vervolgens mogen kinderen ook hun vinger opsteken als het kaartje niet bij hen past. Ze mogen dan zeggen waarom het kaartje niet past en het kaartje aan iemand anders geven met toelichting. Een jongen leest zijn kaartje voor en geeft aan dat hij het niet begrijpt: 'Ik luister naar mezelf door heel stil te zijn.' De leerkracht vraagt wie het kaartje wel begrijpt. Uiteindelijk licht de leerkracht toe dat dit 'denken aan jezelf' betekent. En zegt: "Kijk maar of het bij je past." De leerkracht heeft zelf ook een kaartje getrokken, aan het einde van de les vertelt ze dat dit kaartje niet bij haar past en vertelt ook waarom niet.

Kenmerk	Waarneembaar leerkrachtgedrag	+/-	Beschrijf concrete situatie
Uitleg geven over kernkwaliteiten	De leerkracht geeft uitleg aan kinderen over kwaliteitsgericht werken.	+	De leerkracht geeft uitleg over 'Eigenwijsjes', ze licht de betekenis van verschillende kaarten toe.
Met kinderen zoeken naar hun kernkwaliteiten	De leerkracht gaat met de kinderen actief opzoek naar hun kernkwaliteiten, <i>mogelijk met behulp van het kwaliteitspel.</i>	+	Met behulp van 'Eigenwijsjes'.
Kernfeedback geven	De leerkracht geeft kinderen gerichte feedback over hun kernkwaliteit.	+	De leerkracht denkt met de kinderen mee tijdens het bepalen of het 'Eigenwijsje' bij het kind past. Ook geeft ze persoonlijke feedback aan het kind m.b.t. het 'Eigenwijsje'.
Balans helpen vinden tussen kernkwaliteit en uitdaging van kind	De leerkracht signaleert de valkuil van een kind en herkadert het gedrag door de uitdaging en de kernkwaliteit bij het kind te benoemen.	-	

Observatieschema Burgerschapsvorming

De leerkracht stimuleert de volgende houdingen:	Behandeld	De leerkracht helpt kinderen daarbij de volgende kernkwaliteiten ontplooiën:	Behandeld	Concreet leerkrachtgedrag
Domein identiteit				
zelfwaardering	✓	☐ zelfbewustheid	✓	De leerkracht stelt vragen zodat de kinderen naar zichzelf leren kijken.
gelijkwaardigheid		☐ hoffelijkheid		
erkennen van verschillende opvattingen		☐ beleefdheid ☐ aanpassingsvermogen		
verdraagzaamheid		☐ verdraagzaamheid		
open staan voor ontmoeting met andersdenkenden		☐ flexibiliteit ☐ vriendelijkheid ☐ openhartigheid		
empathie	✓	☐ empathie	✓	De leerkracht stimuleert de kinderen om empatisch op elkaar te reageren tijdens het praten over de 'Eigenwijsjes'. Zij geeft zelf het goede voorbeeld.
zelfontplooiing	✓	☐ zelfbewustheid ☐ innovativiteit	✓	De leerkracht deelt 'Eigenwijsjes' uit en vraagt de kinderen te bedenken of de tekst bij hen past.
Domein participatie				
betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor sociale en fysieke omgeving		☐ zorgzaamheid ☐ dienstbaarheid ☐ zelfstandigheid		
initiatiefrijk		☐ zelfstandigheid ☐ innovativiteit		
zelfvertrouwen	✓	☐ zelfbewustheid ☐ oprechtheid	✓ ✓	De leerkracht deelt 'Eigenwijsjes' uit en vraagt de kinderen te bedenken of de tekst bij hen past.
een rol willen spelen in de samenleving		☐ bereidwilligheid ☐ daadkracht		
Domein democratie				
betrokkenheid en verantwoordelijkheid		☐ zorgzaamheid ☐ zelfverantwoordelijkheid		
solidariteit en empathie	✓	☐ empathie ☐ inlevingsvermogen	✓	De leerkracht stimuleert de kinderen om naar elkaar te luisteren tijdens het toelichten van de 'Eigenwijsjes'. De leerkracht vraagt naar argumenten waarom het kaartje wel of niet bij het kind past.
vertrouwen in anderen en instituties		☐ optimisme		
constructief-kritisch	✓	☐ stelligheid ☐ weloverwogenheid	✓	De leerkracht laat de kinderen vertellen waarom zij het 'Eigenwijsje' hebben gekozen.
waarderen van de democratie		☐ enthousiasme		
opkomen voor vrijheid en democratie		☐ toewijding ☐ idealisme ☐ vooruitstrevendheid		

Gebruikte materialen tijdens de les
--

Eigenwijsjes (Westerkamp, 2002)

12.3 INGEVULD OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN. GROEP 3.

School: CBS de Wadden Groep: 3 Geobserveerd op 20-03-2012 van 11.00 tot 11.30 uur
 Activiteit: kringgesprek over 'Eigenwijsjes'

Beschrijving les
<p>De les vindt plaats in een klas met zestien kinderen. Uitleg Lia: "Om de beurt zal ik een kindje naar het midden vragen om een kaartje uit te kiezen. Past het bij je, dan mag je 'm houden. Past hij niet bij je, dan mag je 'm aan een ander geven." Op de tafel liggen kwaliteitenkaartjes (Loman & Evers, 2006) met de dichte kan naar boven. Lia stelt aan elk kind dat bij haar komt vragen. Lia stimuleert de kinderen om verder te kijken dan eigen vrienden of iemand van hetzelfde geslacht. Na tien minuten worden de kaartjes omgedraaid, zodat de kwaliteiten direct zichtbaar zijn. Vanaf nu mogen de kinderen zelf kiezen welk kaartje bij hen past. Na het kiezen van een kaartje voor zichzelf, mogen de kinderen een kaartje voor iemand anders in de klas uitkiezen. Wanneer een kind even geen kaartje weet te bedenken voor een ander kind, dan mag het kind weer op zijn plek gaan zitten. De kinderen worden gestimuleerd om 'dankjewel' te zeggen wanneer ze een kaartje van een klasgenoot ontvangen. Aan het einde van de les mogen de kinderen op een A4 papier zichzelf tekenen in de binnenste al getekende cirkel op het papier. In de buitenste cirkel mogen ze iets tekenen waar ze goed in zijn en iets wat ze nog beter willen leren.</p>

Kenmerk	Waarneembaar leerkrachtgedrag	+/-	Beschrijf concrete situatie
Uitleg geven over kernkwaliteiten	De leerkracht geeft uitleg aan kinderen over kwaliteitsgericht werken.	+	De leerkracht legt de kwaliteitenkaarten uit.
Met kinderen zoeken naar hun kernkwaliteiten	De leerkracht gaat met de kinderen actief opzoek naar hun kernkwaliteiten, <i>mogelijk met behulp van het kwaliteitspel.</i>	±	De kinderen trokken een kaartje, kozen niet zelf. Zij mochten wel een ander kaartje kiezen als het meer bij een ander kind paste. Later mogen de kinderen wel zelf een kaartje kiezen.
Kernfeedback geven	De leerkracht geeft kinderen gerichte feedback over hun kernkwaliteit.	+	De leerkracht stelt vragen en bevestigt de keuze.
Balans helpen vinden tussen kernkwaliteit en uitdaging van kind	De leerkracht signaleert de valkuil van een kind en herkadert het gedrag door de uitdaging en de kernkwaliteit bij het kind te benoemen.	-	

Observatieschema Burgerschapsvorming

De leerkracht stimuleert de volgende houdingen:	Behandeld	De leerkracht helpt kinderen daarbij de volgende kernkwaliteiten ontplooiën:	Behandeld	Concreet leerkrachtgedrag
Domein identiteit				
zelfwaardering	✓	☐ zelfbewustheid	✓	De leerkracht laat de kinderen een kwaliteitenkaartje kiezen dat bij hen past.
gelijkwaardigheid		☐ hoffelijkheid		
erkennen van verschillende opvattingen	✓	☐ beleefdheid ☐ aanpassingsvermogen	✓	De leerkracht moedigt de kinderen aan om tijdens het ontvangen van een kwaliteitenkaartje van hun klasgenoot te reageren met 'dankjewel'.
verdraagzaamheid		☐ verdraagzaamheid		
open staan voor ontmoeting met andersdenkenden	✓	☐ flexibiliteit ☐ vriendelijkheid ☐ openhartigheid	✓	De leerkracht laat de kinderen verwoorden waarom zij een kwaliteitenkaartje voor een ander kind hebben uitgekozen en zorgt ervoor dat de ontvanger luistert.
empathie		☐ empathie		
zelfontplooiing	✓	☐ zelfbewustheid ☐ innovativiteit	✓	De leerkracht laat de kinderen een kwaliteitenkaartje kiezen dat bij hen past.
Domein participatie				
betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor sociale en fysieke omgeving		☐ zorgzaamheid ☐ dienstbaarheid ☐ zelfstandigheid		
initiatiefrijk		☐ zelfstandigheid ☐ innovativiteit		
zelfvertrouwen	✓	☐ zelfbewustheid ☐ oprechtheid	✓ ✓	De leerkracht laat de kinderen een kwaliteitenkaartje kiezen dat bij hen past.
een rol willen spelen in de samenleving		☐ bereidwilligheid ☐ daadkracht		
Domein democratie				
betrokkenheid en verantwoordelijkheid		☐ zorgzaamheid ☐ zelfverantwoordelijkheid		
solidariteit en empathie		☐ empathie ☐ inlevingsvermogen		
vertrouwen in anderen en instituties		☐ optimisme		
constructief-kritisch	✓	☐ stelligheid ☐ weloverwogenheid	✓	De leerkracht laat de kinderen vertellen waarom zij een kwaliteitenkaart hebben gekozen.
waarderen van de democratie		☐ enthousiasme		
opkomen voor vrijheid en democratie		☐ toewijding ☐ idealisme ☐ vooruitstrevendheid		

Gebruikte materialen tijdens de les

- “Kinderkwaliteitspel” (Loman & Evers, 2006)
- A4 papier met een kleine cirkel in een grote cirkel.

12.4 BLANCO OBSERVATIESCHEMA KWALITEITSGERICHT WERKEN

School _____ Groep _____
 Geobserveerd van _____ tot _____ Activiteit _____

Beschrijving les

Kenmerk	Waarneembaar leerkrachtgedrag	+/-	Aantal	Beschrijf concrete situatie
Uitleg geven over kernkwaliteiten	De leerkracht geeft uitleg aan kinderen over kwaliteitsgericht werken.			
Met kinderen zoeken naar hun kernkwaliteiten	De leerkracht gaat met de kinderen actief opzoek naar hun kernkwaliteiten, <i>mogelijk met behulp van het kwaliteitspel.</i>			
Kernfeedback geven	De leerkracht geeft kinderen gerichte feedback over hun kernkwaliteit.			
Balans helpen vinden tussen kernkwaliteit en uitdaging van kind	De leerkracht signaleert de valkuil van een kind en herkadert het gedrag door de uitdaging en de kernkwaliteit bij het kind te benoemen.			

Observatieschema Burgerschapsvorming

De leerkracht stimuleert de volgende houdingen:	Behandeld (aantal)	De leerkracht helpt kinderen daarbij de volgende kernkwaliteiten ontplooiën:	Behandeld (aantal)	Concreet leerkracht gedrag
Domein identiteit				
zelfwaardering		☐ zelfbewustheid		
gelijkwaardigheid		☐ hoffelijkheid		
erkennen van verschillende opvattingen		☐ beleefdheid ☐ aanpassingsvermogen		
verdraagzaamheid		☐ verdraagzaamheid		
open staan voor ontmoeting met andersdenkenden		☐ flexibiliteit ☐ vriendelijkheid ☐ openhartigheid		
empathie		☐ empathie		
zelfontplooiing		☐ zelfbewustheid ☐ innovativiteit		
Domein participatie				
betrokkenheid bij en verantwoordelijkheid voor sociale en fysieke omgeving		☐ zorgzaamheid ☐ dienstbaarheid ☐ zelfstandigheid		
initiatiefrijk		☐ zelfstandigheid ☐ innovativiteit		
zelfvertrouwen		☐ zelfbewustheid ☐ oprechtheid		
een rol willen spelen in de samenleving		☐ bereidwilligheid ☐ daadkracht		
Domein democratie				
betrokkenheid en verantwoordelijkheid		☐ zorgzaamheid ☐ zelfverantwoordelijkheid		
solidariteit en empathie		☐ empathie ☐ inlevingsvermogen		
vertrouwen in anderen en instituties		☐ optimisme		
constructief-kritisch		☐ stelligheid ☐ weloverwogenheid		
waarderen van de democratie		☐ enthousiasme		
opkomen voor vrijheid en democratie		☐ toewijding ☐ idealisme ☐ vooruitstrevendheid		

Gebruikte materialen tijdens de les:

12.5 AKKOORDVERKLARING CONCEPT ONDERZOEKSRAPPORTAGE

(in te vullen door de begeleider van de opleiding)

Vooruitlopend op de eisen die gesteld worden aan de onderzoeksrapportage (zie Bijlage 5) verklaar ik dat de hieronder genoemde student mijn toestemming heeft te starten met de afrondingsfase van het afstudeeronderzoek. De afrondingsfase bestaat uit een presentatie bij de opdrachtgever (zie bekwaamheidsdossier) en een beoordeling van twee onafhankelijke assessoren.

Naam student: Bea Bakker

Onderwerp: Kwaliteitsgericht werken in het basisonderwijs

Gemaakt in opdracht van: Margrete Stoute-Boots en Carla Muijsert

Begeleider opleiding: Piet Feld

Te beoordelen door de begeleider		Ja/nee
Uiterlijk (omslag)	Rapport ziet er goed verzorgd uit, is goed gebundeld.	
Titelblad is aanwezig	Is volledig ingevuld	
Pagin nummering	Is aanwezig	
Inhoudsopgave	Is aanwezig en omvat maximaal 1 pagina	
Bronnen	De bestudeerde bronnen zijn relevant, recent en kwalitatief	
Bronvermelding	Zijn volgens de APA-richtlijnen opgesteld. Zie skillsheet D35/D36	
Nummering tabellen/grafieken	Is aanwezig en logisch	
Verwijzingen naar bijlagen	Is consequent aanwezig ofwel in de tekst of met voetnoten	
Structuur verslag	Bevat de indeling: <ul style="list-style-type: none"> ▪ titelblad ▪ samenvatting ▪ inhoudsopgave ▪ inleiding, incl. aanleiding, probleemstelling, verkenning (praktijk/theorie), doelstelling en onderzoeksvragen ▪ onderzoeksontwerp, incl. type ontwerp, onderzoeksgroep, onderzoeksmethoden. ▪ resultaten (beschrijving data verzamelen en categorisering van de data, analyse en resultaten, geen interpretaties) ▪ conclusie en discussie ▪ bronnen ▪ bijlagen 	
	Paragrafen zijn logisch gebruikt en de lay-out is verzorgd.	
Taalgebruik en leesbaarheid	Correcte spelling	
	Heldere formuleringen en goede zinsbouw	
	Marges en lettertype bevorderen de leesbaarheid	
Plagiaat	De rapportage is goedgekeurd in Ephorus	

Handtekening begeleider opleiding:

.....d.d.....

12.6 BEOORDELINGSFORMULIER ONDERZOEKSRAPPORTAGE

--

Naam student:	Bea Bakker
Studentnummer:	491201
Onderwerp/titel:	Kwaliteitsgericht werken in het basisonderwijs
Gemaakt in opdracht van:	Margrete Stoute-Boots en Carla Muijstert
Begeleider:	Piet Feld
Datum:	..-.-2012

NB1 De toetscriteria worden toegelicht in bijlage 6.

NB2 de scores onvoldoende, voldoende, goed, uitstekend geven een indicatie hoe je scoort op de enkele toetscriteria. De assessoren wegen de scores op de verschillende toetscriteria en bepalen vervolgens het aantal punten dat wordt toegekend.

Toetscriteria onderzoeksrapportage: Inhoud en proces					Max 100 pnt
Samenvatting	onv.	vold.	goed	uitst.	Max 10 pnt
Omvat maximaal 1000 woorden					
Bevat de hoofdzaken van de onderzoeksopzet, de onderzoeksmethode en de belangrijkste resultaten.					
Inleiding, probleemstelling en methode	onv.	vold.	goed	uitst.	Max 30 pnt
De aanleiding van het onderzoeksonderwerp en de daaruit voortvloeiende doelstelling en probleemstelling worden duidelijk beschreven.					
Het onderzoeksgebied is afgebakend.					
De onderzoeksvraag heeft relevantie voor de eigen beroepspraktijk en/of schoolorganisatie.					
De vraagstelling is verankerd in theoretische verkenning en deelvragen zijn gerelateerd aan antwoorden uit relevante bronnen.					
De oplossingen m.b.t. de probleemstelling zijn uit de literatuur gehaald.					
De vraagstelling is helder en onderzoekbaar waarbij deelvragen logisch afleidbaar zijn van de hoofdvraag.					
De opbouw van onderzoek is duidelijk beschreven waarbij de volgende onderdelen beschreven en in samenhang verantwoord zijn:					
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Onderzoeksprocedure ▪ Onderzoeksgroep ▪ Onderzoeksmethodiek/meetinstrumenten. Bevat bronnenonderzoek en uitvoerend (empirisch) onderzoek 					

▪ Analyseermethode					
Data verzamelen, analyse en resultaten	onv.	vold.	goed	uitst.	Max 30 pnt
Het onderzoek is zorgvuldig uitgevoerd en goed gedocumenteerd.					
De data zijn zorgvuldig verwerkt, feitelijk en volledig.					
De analyse is duidelijk en bevat goede, kritische reflectie op keuze en werkwijze.					
Interpretatie, conclusie en discussie	onv.	vold.	goed	uitst.	Max 30 pnt
De conclusies zijn verbonden met de onderzoeksvraag en de vraagstelling wordt beantwoord.					
De conclusies worden in relatie tot de theorie besproken en er worden aanbevelingen gedaan voor een toepassing.					
De validiteit en draagwijdte van de resultaten voor de praktijk zijn aangegeven.					
Er is sprake van integratie van praktijk- en theoretisch materiaal.					
De student is kritisch/reflectief naar het eigen onderzoek en geeft verbeterpunten en aanbevelingen mee voor vervolgonderzoek.					
De student is kritisch/reflectief op de eigen rol binnen het onderzoek.					
De meerwaarde en de bruikbaarheid van de resultaten van het onderzoek voor de praktijk is duidelijk.					
Toelichting					
Totaal aantal punten					

Handtekening interne assessor:
d.d.:.....

Handtekening externe assessor:
d.d.:.....

Kopie van dit formulier gaat naar de student, het origineel wordt bewaard bij de onderzoeksrapportage.

12.7 TOELICHTING OP TOETSCRITERIA

	Aspect	Niveau	Omschrijving
	Samenvatting	Voldoende	De samenvatting raakt de kern van het onderzoek maar is onvolledig zodat een compleet beeld moeilijk te vormen is.
		Goed	De samenvatting is redelijk compleet, maar enkele aspecten ontbreken nog.
		Uitstekend	De samenvatting is kort en krachtig en geeft op hoofdlijnen het gehele onderzoek weer, waarbij de belangrijkste resultaten en conclusies worden genoemd.
Inleiding, probleemstelling en methode	Afbakening en vraagstelling	Voldoende	Het onderzoeksgebied is afgebakend, maar de afbakening kan scherper, zodat daarmee het ontwerp van het onderzoek gericht kan worden ontwikkeld. De vraagstelling is zodanig geformuleerd dat hij onderzoekbaar is, maar zou nog wat scherper kunnen om precies dekkend te worden voor het uit te voeren onderzoek. Het theoretisch kader omvat een redelijke verkenning van het onderwerp, maar daarin is geen volledigheid en worden niet alle aspecten onderzocht. Het kader biedt voldoende aanknopingspunten om het onderzoek vorm te geven en om de opbrengsten te interpreteren, al zijn die relaties niet altijd even scherp uitgewerkt.
		Goed	Het onderzoeksgebied is zodanig afgebakend dat er geen onduidelijkheid meer is over de doelstelling van het onderzoek en het te verwachten resultaat. De vraagstelling is helder geformuleerd en geeft goed weer wat er wordt onderzocht. De vraagstelling is uitgewerkt in een aantal bruikbare deelvragen die allemaal goed zijn afgeleid uit de hoofdvraag. Het theoretisch kader omvat een goede verkenning van het onderwerp, waarbij de meest belangrijke aspecten worden onderzocht en in het juiste perspectief worden geplaatst en besproken. Het kader biedt alle aanknopingspunten om het onderzoek vorm te geven en de opbrengsten te interpreteren, waarbij die relaties al duidelijk werden uitgewerkt.
		Uitstekend	Het onderzoeksgebied is zodanig afgebakend dat volstrekt duidelijkheid is wat het doel is van het onderzoek en wat het te verwachten resultaat zal zijn. De vraagstelling is scherp geformuleerd en geeft exact weer wat er werd onderzocht. De vraagstelling is uitgewerkt in een aantal uitstekende deelvragen die beargumenteerd zijn afgeleid uit de hoofdvraag. Het theoretisch kader omvat een diepgaande verkenning van het onderwerp, waarbij alle belangrijke aspecten worden onderzocht en in een breder theoretisch perspectief worden geplaatst en besproken. Het kader biedt alle aanknopingspunten om het onderzoek vorm te geven en de opbrengsten te interpreteren, waarbij alle relaties scherp zijn uitgewerkt.
	Verantwoording methodologie	Voldoende	De keuze voor de onderzoeksmethode wordt omschreven, maar nauwelijks onderbouwd vanuit de theorie en is daarom lastig navolgbaar. De keuze wordt niet of nauwelijks uitgewerkt ten aanzien van instrumentatie en de te volgen strategie voor dataverwerking en data-analyse.
		Goed	De keuze voor de onderzoeksmethode wordt omschreven en goed onderbouwd vanuit de theorie en is daarom goed navolgbaar. De keuze wordt uitgewerkt in de keuze van instrumentatie en de te volgen strategie voor dataverwerking en data-analyse.
		Uitstekend	De keuze voor de onderzoeksmethode wordt omschreven en duidelijk

			onderbouwd vanuit de theorie en is daarom uitstekend navolgbaar. De keuze wordt systematisch uitgewerkt in de keuze van instrumentatie en de te volgen strategie voor dataverwerking en data-analyse. Bij de onderbouwing wordt aangegeven welke gewogen keuzes zijn gemaakt uit alle beschikbare opties bij het gegeven type onderzoek.
--	--	--	--

Data verzamelen, analyse en resultaten	Data verzamelen	Voldoende	Globale en feitelijke rapportage over de uitvoering, die op sommige punten onvolledig of onduidelijk is ten aanzien van de omschrijving van doelgroep en/of respondenten, uitgevoerde activiteiten in het kader van de dataverzameling en problemen en/of beperkende omstandigheden die zich daarbij al of niet voordeden.
		Goed	Goede, feitelijke en volledige rapportage over de uitvoering waarbij wordt ingegaan op de omschrijving van doelgroep en/of respondenten, alle uitgevoerde activiteiten in het kader van de dataverzameling en problemen en/of beperkende omstandigheden die zich daarbij al of niet voordeden.
		Uitstekend	Uitstekende, feitelijke en volledige rapportage over de uitvoering waarbij wordt ingegaan op de omschrijving van doelgroep en/of respondenten, alle uitgevoerde activiteiten in het kader van de dataverzameling en problemen en/of beperkende omstandigheden die zich daarbij al of niet voordeden, aangevuld met een kritische reflectie in het brede perspectief van de kenmerken van uitvoering bij het gegeven type onderzoek.
	Data- analyse	Redelijk	Rapportage over de dataverwerking en data-analyse is globaal en daarmee is het proces niet transparant en navolgbaar. De rapportage over de analyse is niet in alle opzichten volledig en een kritische reflectie op verwerking en analyse ontbreekt.
		Goed	Rapportage over de dataverwerking en data-analyse is feitelijk en concreet, waarmee het proces transparant en navolgbaar is. De rapportage over de analyse is volledig en er is een aanzet gedaan tot een kritische reflectie op verwerking en analyse.
		Uitstekend	Rapportage over de dataverwerking en data-analyse is feitelijk en volledig, waarmee het proces zeer transparant en navolgbaar is. De rapportage over de analyse is zeer volledig en ook is een uitgebreide kritische reflectie op verwerking en analyse toegevoegd.

Interpretatie, discussie en conclusie	Conclusies en aanbevelingen	Redelijk	Relaties tussen onderzoeksvraag en conclusies zijn gelegd, maar de beschrijving is niet volledig en had zeker scherper gekund. De vraagstelling, inclusief de deelvragen, wordt weliswaar beantwoord, maar ook hier ontbreekt het aan precisie en volledigheid.
		Goed	Relaties tussen onderzoeksvraag en conclusies worden heel duidelijk gelegd, waarbij de beschrijving helder en volledig is. De vraagstelling, inclusief de deelvragen, wordt helder beantwoord, de conclusies worden gewogen in relatie tot het type onderzoek en enkele aanbevelingen voor toepassing van de resultaten worden gedaan.

		Uitstekend	Relaties tussen onderzoeksvraag en conclusies worden heel duidelijk gelegd, waarbij de beschrijving kritisch en volledig is. De vraagstelling, inclusief deelvragen, wordt duidelijk beantwoord, de conclusies worden gewogen in relatie tot het type onderzoek en in relatie tot verwant onderzoek dat door anderen werd uitgevoerd. De conclusies worden in relatie tot de theorie besproken en er worden aanbevelingen gedaan voor een toepassing.
	Discussie en reflectie	Redelijk	Er wordt wel gereflecteerd op het onderzoek en de resultaten, maar die reflectie is niet of onvoldoende kritisch en een aantal aspecten en/of beperkingen van het onderzoek blijft onbesproken. Er wordt maar beperkt gereflecteerd op de eigen rol als onderzoeker en er worden slechts enkele suggesties gedaan voor vervolgonderzoek.
		Goed	De reflectie op het onderzoek en de resultaten is kritisch, waarbij aspecten en/of beperkingen van het onderzoek worden besproken. Er wordt gereflecteerd op de eigen rol als onderzoeker en er wordt een aantal suggesties gedaan voor vervolgonderzoek.
		Uitstekend	De reflectie op het onderzoek en de resultaten is kritisch, waarbij aspecten en/of beperkingen van het onderzoek diepgaand worden besproken. Er wordt gereflecteerd op de eigen rol als onderzoeker, er zijn waardevolle suggesties voor vervolgonderzoek, en het onderzoek wordt geplaatst in het perspectief van ander onderzoek op dat terrein.
	Relevantie van het onderzoek	Redelijk	De onderzoeksresultaten zijn herkenbaar en betekenisvol voor de eigen beroepspraktijk. en mogelijk bruikbaar, maar die bruikbaarheid zou wat concreter kunnen worden gemaakt.
		Goed	De onderzoeksresultaten worden herkend en erkend als betekenisvol voor de eigen beroepspraktijk en voor verwante praktijksituaties. en ook de bruikbaarheid is concreet zichtbaar gemaakt.
		Uitstekend	De onderzoeksresultaten worden herkend en erkend als betekenisvol voor de praktijk en ook is de bruikbaarheid zeer concreet zichtbaar gemaakt voor zowel de eigen praktijk als voor verwante praktijksituaties in de vorm van instrumenten en/of toepasbare kennis.